

INTERNATIONAL REVIEW OF MIGRATION AND REFUGEE STUDIES

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/en/pub/irmrs>

Araştırma Makalesi • Research Article

İkamet İzninin Sona Erme Halleri: Geri Alma, Kaldırma, İptal ve Diğerleri

Termination Cases of the Residence Permit: Withdrawal, Annulment, Cancellation, and Others

Alper SOYLU^{a*}

^a Göç Uzmanı, Göç İdaresi Başkanlığı Yabancılar Genel Müdürlüğü, Ankara / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-2311-5252

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 30 Eylül 2025

Kabul tarihi: 16 Ocak 2026

Anahtar Kelimeler:

İkamet İzni,
İptal, Sona Erme,
Geri Alma,
Kaldırma

ÖZ

Yabancıların Türkiye’de vize süresini aşan düzenli kalışları için sahip olmaları gereken ikamet izninin sona erme halleri, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK) “iptal, ret ve uzatılmama” şeklinde düzenlenmiştir. İkamet izninin sona ermesine bağlı olarak “sınır dışı etme, giriş yasağı uygulanması, artırılmış harç tahsili ve ikamet süresinde kesinti” gibi çeşitli hukuki ve idari sonuçlar doğabilmektedir. Bu sonuçların hukuki süreç, sonuç ve etkileri ise sona erme sebebine ve haline bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Bu makalede, sui generis bir idari işlem olan ikamet izninin sona erme hallerinin, YUKK’ta sayılanlarla sınırlı olmadığı ve idari işlemlerin sona erme yaklaşımları çerçevesinde farklı kategorilere ayrıldığı ortaya konulmuştur. Bu kapsamda YUKK’taki sona erme halleri ile idari işlemlerin sona erme halleri mevzuat ve literatür çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenmiş; Türk göç hukukunda hukuki belirliliğin ve yabancıların hukuki güvenliğinin artırılması için mevcut düzenlemelerde açıklığa kavuşturulması gereken hususlar belirtilmiştir. Sonuç olarak, ikamet izninin sona erme hallerini gösteren karşılaştırmalı bir tablo literatüre katkı olarak sunulmuş ve ikamet izninin tüm sona erme hallerinin, hem uygulayıcılar hem de yabancılar açısından “idarenin yetkileri, yabancıların hakları, işlemlerin hukuki ve mali etkileri” bakımından açık ve öngörülebilir bir şekilde düzenlenmesi ihtiyacı vurgulanmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: September 30, 2025

Accepted: January 16, 2025

Keywords:

Residence Permit,
Cancellation,
Termination,
Withdrawal,
Annulment

ABSTRACT

The cases for the termination of the residence permit that foreigners must hold for regular stay in Türkiye beyond the visa period are regulated as “cancellation, refusal, and non-extension” in the Law on Foreigners and International Protection (LFIP). Various legal and administrative consequences may arise from the termination of the residence permit, such as “deportation, imposition of an entry ban, collection of increased fees, and interruption of residence periods.” The legal procedures, consequences, and effects of these outcomes may vary depending on the reason and case of termination. This article demonstrates that the termination cases of the residence permit, constituting a sui generis administrative act, are not limited to those listed in the LFIP, and that they fall into different categories within the framework of the theory of termination of administrative acts. In this regard, the termination cases under the LFIP and those under the general theory of termination of administrative acts are examined comparatively within the scope of legislation and literature; and the issues that require clarification in the current regulations are identified in order to enhance legal certainty in Turkish migration law and to strengthen the legal security of foreigners. Consequently, a comparative table demonstrating the termination cases of the residence permit has been presented as a contribution to the literature, and the need for all termination cases of the residence permit to be regulated in a clear and foreseeable manner, “in terms of the powers of the administration, the rights of foreigners, and the legal and financial effects of the procedures”, has been emphasized for both practitioners and foreigners.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: alper.soylu66@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Foreigners who are not bound to the Republic of Türkiye by the tie of citizenship must possess a visa, residence permit, work permit or exemption, a Blue Card, a Turquoise Card, or other permits or documents that provide a legal status recognized by international agreements in order to lawfully (regularly) stay in our country. The aforementioned permits and documents, with respect to the foreigner to whom they grant status, are generally addressed within the framework of the primary law on foreigners, namely the Law on Foreigners and International Protection (LFIP, Law No. 6458, dated 04.04.2013), in matters such as entry into the country, duration of stay, exit from the country, rights and obligations. For this reason, in order to determine the circumstances under which residence permits terminate, reference must also be made to the LFIP and its secondary legislation.

When examined within the axis of legislation and practice, it has been observed that the termination of residence permits results in various legal and administrative consequences such as deportation, entry ban, obligation to pay an increased fee, falling into the status of irregular migrant, or experiencing an interruption in the period of residence. These have revealed the necessity of examining, in detail, both the termination grounds explicitly regulated in the LFIP and those other termination grounds, the legal existence of which is accepted even if not regulated in the legislation, from the perspectives of foreigners law and administrative law, given that the residence permit is a *sui generis* administrative act. Moreover, when evaluated with a process-oriented approach, although the termination of the residence permit constitutes the final stage of the process, this issue is regarded as a matter that must primarily be clarified in terms of legal certainty concerning the powers of the administration, the rights of foreigners, and the legal effects of the processes. This has also been the main motivating factor in selecting this subject as the first topic of the planned academic studies.

Within the scope of the study, while examining migration legislation, the analysis proceeded primarily within the framework of the LFIP and the Regulation on the Implementation of the Law on Foreigners and International Protection (LFIPIR), which contain provisions related to residence permits, while other legislation was also included insofar as it was relevant to residence permits. The reason why the LFIP occupies a central position in the analysis is that, after 2013, most legislation containing provisions concerning foreigners has been revised, repealed, or enacted in conformity with the LFIP.

For the purposes of the research, in addition to the relevant legislation, literature, informative institutional websites, and statistics were examined; test entries as a user were made to relevant applications during the study; and observations from study visits conducted at various times in relation to the implementation of residence permit procedures were also utilized.

The limitations of the research included the lack of access to classified guidelines, circulars, and instructions - regulatory administrative acts which are thought to be influential in practice regarding the termination of residence permits; the insufficiency of information regarding the working principles and processes of residence permit technologies; and the lack of access to detailed statistics.

With the determination of the purpose, method, and limitations, the study addressed the termination of residence permits under three main headings: first, setting forth the conceptual framework of the residence permit; second, examining the grounds for termination of residence permits within the scope of the LFIP; and finally, scrutinizing the termination of residence permits as an administrative act within the scope of administrative law (such as annulment, withdrawal, amendment, correction, disappearance of the subject matter or party, expiration of period, waiver, annulment by court).

Within the scope of the study, transforming all termination grounds into a comparative table across parameters such as procedure, fee, notification, regulation in legislation, and effect on the foreigner has also been regarded as a significant output of the research.

Giriş

İkamet izni, 4 Nisan 2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK) “ikamet” başlıklı ikinci bölümde 19 ile 49’uncu maddeler arasında ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. İkamet izni, ikamet izninden muaf olanlar dışında, Türkiye’de vizenin veya vize muafiyetinin kendisine sağladığı süreden ya da doksan günden fazla kalacak yabancılara verilen izin (YUKK, 2013, md. 19) olup ikamet etme hakkını içkindir. Diğer bir deyişle ikamet izni, aslında vize süresinin uzatılması işlevi görmektedir (Asar, 2025, s. 88).

YUKK’a göre ikamet izinleri konsolosluklardan alınabilecekse de, hâlihazırda bu uygulamaya geçilmemiş olup 17 Mart 2016 tarihli ve 29656 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (YUKKUY) uyarınca başvurular valilik bünyesinde İl Göç İdaresi Müdürlüğü (İGİM) tarafından alınmakta, değerlendirilmekte ve sonuçlandırılmaktadır (geçici md. 1/1). Mevzuata göre konsolosluklardan alınan ikamet izinleri, kural olarak altı ay içinde kullanılmaya başlanmadığında geçerliliğini kaybedecektir (YUKK, 2013, md. 19); ancak ülke içinden verilen izinlerde böyle bir süre sınırı doğal olarak bulunmamaktadır (A. Soylu, 2025b, s. 247).

İkamet izni, kişinin YUKK’ta öngörülen şartları sağlaması ve talep etmesi halinde valilikler (YUKK, 2013, md. 21 ve 22) tarafından verilmektedir. İkamet izni başvuruları yabancı tarafından bizzat yapılabileceği gibi yabancının yasal temsilcisi ya da avukatı aracılığıyla da yapılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 21/4). YUKK’ta 2016 yılında yapılan değişiklikle ikamet izni başvurularının yetkili aracı kurumlar tarafından da yapılabileceği düzenlenmiş olup bu konuda 2021 yılında İkamet İzni İşlemlerinin Yürütülmesine Dair Yetkili Aracı Kurumlar Yönetmeliği de çıkarılmış ancak henüz uygulama başlanamıştır. Yetkili aracı kurumlar yerine noterler üzerinden bazı başvuruların alınmasına başlandığı ise bilinmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024b).

YUKK’ta ikamet izni, “Türkiye’de kalmak üzere verilen izin belgesi” (md. 3/1-j) şeklinde tanımlanmaktaysa da YUKKUY’da daha isabetli bir yaklaşımla “yabancılara Türkiye’de kalma hakkı veren izni” (md. 3/1-k) şeklinde tanımlanmıştır. Buradan hareketle ikamet izni ile ikamet izni belgesinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. İkamet izni, yabancının Türkiye’de ikamet edebilmesi için idari makamlarca verilen ikamet etme hakkını içkin bir izin iken; ikamet izni belgesi bu hakkın bulunduğunu, iznin türünü ve süresini gösterir (YUKKUY, 2016, md. 23) değerli bir kâğıttır (Değerli Kağıtlar Kanunu, 1963, md. 1) ve hakkın bulunduğu karine teşkil eder. Diğer bir deyişle yabancının geçerli bir ikamet izni belgesine sahip olması, onun Türkiye’de devam eden bir ikamet izni olduğuna karinedir. İkamet etme hakkı ise, doğrudan ikamet izni belgesinin üretilmesine veya varlığına bağlı değildir; hak idari makamlarca (valilik) yabancıya tanındığı anda geçerlilik kazanır ve kullanılabilir. Kaybolması, çalınması, hatalı olması veya yıpranması hallerinde ikamet izni belgesi yeniden düzenlenir. Bu durumlar ikamet iznini sona erdirmez, sadece belgenin yeniden düzenlenmesini gerektirir (A. Soylu, 2025a, s. 166). Örneğin, ikamet izni belgesini kaybeden bir yabancı için sadece ikamet izninin bulunduğunu gösterir belgeden mahrumiyet söz konusudur (YUKKUY, 2016, md. 23/4), çünkü yabancının ülkemizde ikamet etme hakkını içkin ikamet izni, fiziken ikamet izni belgesine sahip olmasa da devam etmektedir (A. Soylu, 2017b, s. 8).

İkamet izni, verildiği süre zarfında geçerli olup uzatılmaması halinde herhangi bir idari işleme gerek olmaksızın kendiliğinden sonra ermektedir, çünkü uzatma işlemi için yabancının aktif bir başvuru eylemine (YUKKUY, 2016, md. 21/5) ihtiyaç duyulmakta olup süresi biten iznin uzatılmaması ve yabancının ülkemizde ikamete devamı halinde kabul edilebilir bir mazereti de bulunmuyorsa sınır dışı edileceği (YUKK, 2013, md. 54/1-g) açıktır. Dolayısıyla ikamet izni, vatandaşlığın aksine ülkemizde mutlak bir kalış hakkı sağlamamakta, YUKK’ta

sayılan durumların gerçekleşmesi halinde sağladığı haklar kısıtlanabilmekte ve hatta izin iptal edilebilmektedir. Buradan hareketle ikamet izinlerinin sona erme halleri mevzuat ve uygulama ekseninde incelendiğinde de sınır dışı edilme, ülkeye giriş yasağı, artırımlı harç ödenmesi zorunluluğu, düzensiz göçmen statüsüne düşme veya ikamet süresinde kesinti yaşanması gibi çeşitli hukuki ve idari sonuçların doğduğu görülmektedir. Bunlar da, *sui generis* (kendine özgü) bir idari işlem niteliğinde olan ikamet izninin, YUKK'ta açıkça düzenlenen ve mevzuatta yer almasa dahi hukuki varlığı kabul edilen diğer sona erme hallerinin, yabancılar hukuku ve idare hukuku perspektifinden ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu itibarla çalışmanın hazırlanması sürecinde göç yönetimindeki ilgili mevzuatın yanı sıra literatür, bilgilendirici kurumsal web siteleri ve erişilebilen istatistikler çalışmaya konu edilmiştir. Ayrıca kavramsal çerçeve ortaya konulduktan sonra, idare hukuku bağlamında ikamet izninin sona erme halleri karşılaştırmalı incelenmiş ve YUKK kapsamında sona erme nedenleri ele alınmıştır. Tüm sona erme hallerinin işlem, harç, tebliğ, mevzuatta düzenlenme ve yabancıya etkisi gibi parametreler üzerinden karşılaştırmalı bir tabloya dönüştürülmesi de literatüre çalışmanın önemli bir katkısıdır. Son olarak ikamet izninin sona ermesi süreç odaklı bir yaklaşımla değerlendirildiğinde sürecin son aşamasını teşkil etse de bu konu idarenin yetkileri, yabancıların hakları ve süreçlerin hukuki etkileri açısından öncelikli olarak hukuki belirliliğe kavuşturulması gereken bir mesele olarak görülmektedir.

1. Sui Generis Bir İdari İşlem Olarak İkamet İzni

İdari işlem veya idarenin işlemi, en genel tanımıyla idarenin hukuki sonuç doğurmaya yönelik irade açıklamasıdır (Gözler, 2009, s. 615); diğer bir deyişle idare fonksiyonun yerine getirilmesi için yapılan kamu hukuku işlemleridir (Günday, 2015, s. 121). İdarenin yaptığı her işlemi ise idari işlem olarak nitelendirmek mümkün olmadığından idarenin işlemleri deyimi daha geniş kapsamlı kabul edilmektedir. Bu kapsamda idarenin tüzel kişiliğinden kaynaklanan hak ehliyetine dayanarak yaptığı sözleşmeler idarenin işlemlerinden olmakla birlikte, idari işlem sayılmamaktadır (Günday, 2015, s. 121).

İdare kural olarak ileriye etkili işlemler tesis etmektedir ve ceza hukukundaki gibi anayasal bir koruma bulmasa da işlemler kural olarak geriye yürümemektedir. İkamet izni verilmesi de bir idari işlemdir (A. Soylu, 2017b, s. 132) ve bu yüzden idare hukukunda görülen idari işlemlerin türlerine, özelliklerine ve sona erme hallerine ilişkin hususlar uygun düştüğü ölçüde bir yabancılar hukuku enstrümanı olan ikamet izinlerine de uygulanabilmektedir. İkamet izninin verilmesinde irade açıklaması valiliklerce valilik onayı şeklinde gerçekleşmekte ve hukuki sonuç da yabancıların açıklanan iradeye uygun süre zarfında ülkede kalabilmesi olarak gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle yabancı ikamet izni almakla ülkemizde düzenli olarak kalabilecek bir statüye sahip olmaktadır.

İdari işlemlerin sahip olduğu kabul edilen “tek yanlılık (Günday, 2015, s. 123), icraîlik, resen icra edilebilirlik ve hukuka uygunluk karinesinden yararlanma” (Gözler, 2009, s. 672; Günday, 2015, s. 123) özellikleri ikamet izinleri için de geçerlidir.

İkamet izni, kural olarak yabancıların talebi üzerine düzenlense de bu ikamet izni işlemini idari sözleşmeler gibi iki yanlı bir idari işlem (Gözler, 2009, s. 616) yapmamaktadır (Günday, 2015, s. 133). Aksine ikamet izni, yabancıların talebi üzerine tetiklenen ama belli kişi ve durumlara ilişkin (Günday, 2015, s. 122) olarak idarenin tek taraflı iradesi ile şekillenen bireysel idari işlemlerdendir.

İdari işlemlerin türlerine ilişkin yapılan şart/sübjektif, yapıcı/belirleyici, basit/karma/kollektif, yararlandırıcı/yükümlendirici işlem olmak gibi tasnifler bakımından da ikamet izinleri incelenebilir.

Şart/subjectif işlem tasnifine göre incelendiğinde ikamet izninin, belli bir kişiyi hukuk kurallarınca önceden düzenlenmiş bulunan nesnel ve kişilik dışı bir hukuki duruma (statüye) soktuğu veya böyle bir hukuki durumdan çıkardığı (Günday, 2015, s. 126-127) görüldüğünden şart işlem olduğu kabul edilebilir.

Yapıcı (inşai)/belirleyici işlemler tasnifine göre incelendiğinde ikamet izninin, belirli bir kişi hakkında yeni bir hukuki durum doğuran veya mevcut hukuki durumu değiştiren (veya kaldıran) bir işlem (Günday, 2015, s. 128) olduğundan yapıcı işlem olduğu kabul edilebilir. Ancak yapıcı bir işlem ile ikamet izni verilen yabancıya, artık ikamet etme hakkı bulunduğunu gösteren ve hakkın bulunduğu karine teşkil eden bir ikamet izni belgesi düzenlenmesi (A. Soylu, 2017a, s. 8, 2017b, s. 14) işlemi ise belirleyici idari işlemlerdendir.

Basit/karma/kollektif işlemler tasnifine göre incelendiğinde uzun dönem ve insani ikamet izni hariç diğer ikamet izni işlemlerinin, tek bir idarenin (valiliğin) iradesinin açıklanması ile meydana gelmesi (Günday, 2015, s. 128) hasebiyle basit idari işlem olduğu kabul edilebilir. Uzun dönem ve insani ikamet izinlerinin ise yabancı tarafından valiliğe yapılan başvuru sonrası alınan İçişleri Bakanının onayı üzerine valilik tarafından düzenlenmesi; diğer bir ifadeyle aynı yönde ve aynı konu ve amaca yönelik birden fazla iradenin bir sıra izlenerek açıklanması sonucu meydana gelmesi (Günday, 2015, s. 129) hasebiyle karma işlemlerden olduğu kabul edilebilir.

İkamet izni başvuruları, olumlu ise ikamet izni düzenlenerek, olumsuz ise ret işlemi tesis ve tebliğ edilerek sonuçlandırıldığından zımni bir kabul veya ret işlemi bulunmamaktadır.

İkamet izni işlemi, ilgiliye bir yarar sağladığı (veya ilgilinin üzerindeki bir yükü ortadan kaldırdığı) (Günday, 2015, s. 132) görüldüğünden yararlandırıcı idari işlemlerdendir. Ancak ikamet izni verilmesi yabancıya bir hak sağlamakla beraber ikamet izni sahibi olmak yabancıya ülkede bulunma izni olduğu süre zarfında adres bildirme, sigorta yaptıрма, kalış için beyan ettiği amaca uygun yaşama gibi yükümlülükler de getirmektedir. Bu nedenle sadece yararlandırıcı bir işlem olmayıp kısmen yükümlendirici tarafları da bulunmaktadır.

İdari işlemler kural olarak ilgilinin herhangi bir talebine, rıza ve muvafakatine bağlı değildir. İsteğe bağlı olup olmamalarına göre tasnife (Gözler, 2009, s. 701-702) göre ise ikamet izni ancak ilgilinin bir talepte bulunması ile yapılabildiğinden isteğe bağlı olan işlemler (Günday, 2015, s. 133) içinde yer almaktadır. Doktrinde ilgilinin talebine bağlı işlemlerin hukuki niteliği önceleri idare ile yapılan sözleşme, iki yanlı idari işlem yani idari sözleşme olarak görülmekteyse de bugün bu işlemlerin tek yanlı işlemler oldukları kabul edilmektedir (Günday, 2015, s. 133). Görülmektedir ki yabancının talebi işlemin sebep unsurunu oluşturmakta, idarenin bu sebep unsuruna dayanarak açıklayacağı tek yanlı iradesi ile de işlem meydana gelmektedir. İdare, valilik kararı şeklinde gerçekleşen iradesini açıklamazsa sadece yabancının talepte bulunması sonucu ikamet izni düzenlenmemektedir.

İkamet izinlerine ilişkin işlemler, kural olarak yabancının yazılı başvuru şeklindeki aktif bir eylemi ile başlamakta olup idarenin resen harekete geçerek (talep olmaksızın) yabancıya ikamet izni vermesi şeklinde bir uygulama bulunmamaktadır.¹ Yine ikamet izni başvurusu

¹ İnsan ticareti mağduru ikamet izni için idarenin mağdur tanımlama adımı sonrası resen ikamet izni düzenlemesine ise bir engel bulunmamaktadır. Yine de mağdurun kendi ülkesine dönme talebi de olabileceğinden her halükarda idareye yabancı

yapılabilmesi için yabancıda fiil ehliyeti aranmaktadır, diğer bir deyişle yabancının ayırt etme gücüne sahip olması, ergin olması ve kısıtlı olmaması gerekmektedir. Buna göre çocukların tek başlarına YUKK'un yabancılar kısmında sayılan işlemlere başvuramayacakları açıktır. Ancak bu durumun YUKK'un yabancılar kısmı için tek istisnası "*çocuğun yüksek yararı söz konusu olduğunda çocuk hakkında herhangi bir muvafakat, talep veya başvuru olmaksızın Kanun kapsamındaki iş ve işlemlerin*" idarece resen başlatabilmesi ve karara bağlanabilmesidir (YUKKUY, 2016, md. 122/1-ç). Buna göre çocuğun yüksek yararı söz konusu olduğunda yabancı kimlik numarası verilmesi veya ikamet izni düzenlenmesi gibi işlemleri valilikler (İGİM), mahkeme tarafından çocuğa atanan vasinin kendilerinden talepte bulunmasını beklemeksizin yerine getirebilme imkânına sahiptirler (A. Soylu, 2017b, s. 147). Buradaki ikamet izni işlemi de tek yanlı ve icrai, inşai, şart, basit, yararlandırııcı bir işlem olarak gerçekleşmiş olacaktır.

İdari işlemler tesis edilip icra edilmekle hukuki sonuçlarını doğurmakta ve sona ermeyi gerektiren nedenlerin gerçekleşmesi ile de sona ermektedirler (Zabunoğlu, 2012, s. 410). Yabancıya ikamet izni verilmesi şeklinde gerçekleşen idarenin işlemi de, bir idari işlem olduğundan (A. Soylu, 2017b, s. 232), idari işlemin sonra erme hallerine uygun olarak sona erebilmelidir. İkamet izninin sona ermesinin zaman bakımından etkileri de ya geleceğe ya da hem geçmiş hem de geleceğe olabilir ve bunda da ikamet izninin sona erme türü önem arz etmektedir.

İkamet izninin yürürlüğü kural olarak yargı tarafından iptal edilmedikçe, idare tarafından sona erdirilmedikçe veya uzun dönem ikamet izni hariç belirlenen izin süresi dolmadıkça devam etmektedir. Bunun yanında maddi, hukuki veya fiili nedenler sebebiyle de ikamet izinleri sona ermektedir. İdari işlemlerin sona erme nedenleri doktrinde farklı sınıflandırmalar olsa da genel olarak idarenin iradesine bağlı olmayan nedenler (iptal, fiili nedenler, işlemin kendiliğinden sona ermesi) (Gözler, 2009, s. 1091-1095; Günday, 2015, s. 180-181; Zabunoğlu, 2012, s. 411) ve idarenin iradesine bağlı nedenler (kaldırma, değiştirme, düzeltme, geri alma) şeklinde yapılan tasnif (Günday, 2015, s. 180-181) bu çalışmada tercih edilmiş ve çalışma kapsamında ikamet izinlerine uygun düştüğü ölçüde bu sistematığe bağlı olarak sona erme halleri incelenmiştir.

2. Bir İdari İşlem Olarak İkamet İzninin Sona Erme Halleri

Bir idari işlem olan ikamet iznine ilişkin YUKK ve ikincil mevzuatında açıkça düzenlenmeyen geri alma, kaldırma, düzeltme, değiştirme, mahkemece iptal, konusuz kalma, ilgilinin ölümü veya sürenin dolması gibi sona erme halleri idare hukuku bağlamında bu başlık altında incelenmiştir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve karşılaştırma yapılabilmesi için hazırlanan Tablo 1'de yer alan hususlar bu başlıkta ve devam eden başlıklarda detaylandırılmıştır. Mevcut mevzuatın sistematik yorumunda harçların iade edilemeyeceği görülmektedir (A. Soylu, 2025a, s. 164); ancak Tablo 1'de harçların iadesi konusunda, ikamet izni başvuru harcı ile süreye göre hesaplanan harcın ayrı ayrı düzenlendiği bir durum ön kabul edilerek iadeye olumlu bakılmıştır.

Tablo 1. İkamet İzinlerinin Sona Erme Halleri Tablosu

SONA ERME HALİ	Resen mi, talep üzerine mi?	Sona erme için ayrıca idari işlem gerekir mi?	Kalan ikamet izni süresinin harcı talep üzerine iade edilmeli mi?	İkamet izni belge bedeli iade edilmeli mi?	Sona erdirmeye işlemi idarece tebliğ edilmeli mi?	YUKK'ta uygulanabileceği durumlar var mı?	YUKK veya YUKKUY açık hüküm içeriyor mu?
KALDIRMA	Talep Üzerine	Evet	Evet	Hayır	Evet	-Şartların yerine getirilememesi -Şartların ortadan kalkması -Veriliş amacı dışında izni sonradan kullanma -Sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı alınması -Belirli süre yurt dışında bulunma -Öğrenimin sürdürülememesi	Hayır
GERİ ALMA	Talep Üzerine	Evet	Evet	Hayır	Evet	-Veriliş amacı dışında izni başlangıçtan itibaren kullanma -Anlaşmalı evlilik -Başlangıçtan itibaren ciddi tehdit olma -Başlangıçtan itibaren şartların sağlanmamış olduğunun belirlenmesi -Mağdur olmadığının anlaşılması	Hayır
DEĞİŞTİRME	Talep Üzerine	Evet	Hayır (Harçlar mahsup edilir.)	Hayır	Hayır	-İkamet izinleri arası geçiş	Kısmen (YUKK, 2013, md. 29/1)
DÜZELTME	Resen/ Talep Üzerine	Evet	Hayır (Aynı işlemle yeni süre verilmişse yeni harç tahsil edilir.)	Hayır (İdareden kaynaklı ise yeniden alınmaz.)	Evet	-Hatalı düzenlenen izindeki bilgilerin güncellenmesi	Kısmen (Sadece belgedeki hatalar için) (YUKKUY, 2016, md. 23/4)
KISALTMA/ FERAGAT	Talep Üzerine	Evet	Evet	Hayır	Evet	-Kısaltma	Evet (YUKKUY, 2016, md. 23/5, 35 ve 36)
SÜRENİN DOLMASI	Resen	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	-	Hayır
KONUSUZ KALMA	Resen/ Talep Üzerine	Evet. (Kurumsal yazılımlar arasında entegrasyon varsa hayır.)	Evet	Hayır	İşlem yapıldıysa evet.	-Vatandaşlık -Vatansızlık -Uluslararası Koruma Statüsü (Diğer mevzuatta yer alan yasal kalış statüleri)	Hayır
MAHKEMECE İPTAL	Talep Üzerine	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	-	Hayır
ÖLÜM (İLGİLİSİZ KALMA)	Resen/ Talep Üzerine	Evet. (Kurumsal yazılımlar arasında entegrasyon varsa hayır.)	Evet (Yasal mirasçılar tarafından başvuru üzerine)	Hayır	Hayır	-	Hayır

2.1. İdarenin iradesine bağlı olmayan nedenler

2.1.1. İkamet izni süresinin dolması

İkamet izni belgesinde düzenlenme tarihi, başlangıç tarihi ve bitiş tarihi gibi bilgiler yer almaktadır. İkamet izni belgesi üzerindeki başlangıç tarihi ve bitiş tarihi, ikamet izninin başlangıç ve bitiş tarihini; düzenleme tarihi ise ikamet izni belgesinin düzenlenme tarihini ifade etmektedir. İkamet izninin başlangıç tarihi ile düzenlenme tarihi her zaman denk gelmek zorunda değildir, çünkü yabancının başvurusu tamamlandıktan sonra valiliğin (İGİM'in) ikamet izni talebini sonuçlandırmak için doksan güne kadar süresi bulunmaktadır. Bu durumda da ikamet izninin düzenlenme tarihi, önceki iznin bitiş tarihinden veya talep/randevu tarihinden doksan güne kadar ileri olabilmektedir.

İkamet izni, üzerindeki bitiş tarihinin sona ermesi ile başkaca bir işleme gerek olmaksızın resen sonra erer. Yabancı, iznin bitiş tarihini geçirmeden ülkeden çıkış ya da ülkede kalacaksa uzatma başvurusu yapmalıdır. Aksi takdirde kabul edilebilir bir mazereti bulunmadıkça düzenli göçmen statüsünden düzensiz göçmen statüsüne geçecek, hakkında ikamet izni olmaksızın geçirdiği süreler için tahakkuk eden harcın bir kat fazlasıyla tahsili (müeyyide gibi) yoluna gidilecek ve ikamet izninin bitiş tarihinden itibaren on gün içinde çıkmaması halinde de artık hakkında sınır dışı etme kararı alınacaktır (YUKKUY, 2016, md. 52). Kanun koyucu burada kabul edilebilir mazeret sunulması halinde on güne kadar ihlali sınır dışı etme açısından tolere etmiştir; ancak, harçtan kanun değişikliği olmaksızın vazgeçilemeyeceği için, artırımlı harç her halükârda uygulanacaktır ve bu harcın da ödenmemesi halinde kişiye giriş yasağı uygulanması (YUKKUY, 2016, md. 8/1-c) söz konusu olabilecektir.

2.1.2. Konunun kalmaması (vatandaşlık/vatansızlık/koruma statüsü kazanma)

İkamet izni verilen yabancının uluslararası koruma, vatandaşlık ya da vatansızlık gibi başka bir statüye geçmesi/statü kazanması (konunun kalmaması) da ikamet iznini sona erdiren nedenlerdendir. Turkuaz kart, mavi kart sahibi ya da diplomatik misyon, uluslararası kuruluş personeli olmak gibi statü sağlayan diğer durumlar da konusuz kalmaya neden olabilmektedir.

Yabancının vatandaşlık kazanması veya başka bir vatansızlık ya da uluslararası koruma statüsüne geçmesi ikamet iznini otomatik olarak sona erdirmemektedir. Yabancının farklı saiklerle² ikamet izninin devam etmesini istemesi ihtimal dahilindedir. Bu nedenle bu durumda yabancının talebinin aranması gerektiği değerlendirilmektedir. Yabancının ve olmuşsa vatandaşın talebi üzerine vatandaşlığın veya başka statünün kazanılması tarihinden itibaren ya da kişinin talep edeceği ileri bir tarihten itibaren ikamet izni ileriye etkili olarak kaldırılabilir ancak geçmiş süreler diğer işlemler ve hesaplamalar yönünden hala etkisini korur.

Ayrıca MERNİS ile GöçNet gibi yönetim bilişim sistemleri (T. Soyulu, 2017, s. 11) arasında iki yönlü veri akışı bulunan bir entegrasyon (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25) olmasından ötürü yabancının vatandaş olması halinde statü değişikliğinin otomatik olarak

² Bu durum özellikle çifte (çok) vatandaşlık durumlarında yabancı tarafından kullanılabilir, çünkü yabancı vatandaş olmakla Türk vatandaşı statüsüne geçmiş olsa da hala diğer ülke uyruğu nedeniyle pasaporta sahip olmakta ve ikamet iznini de bu yabancı statüsü hasebiyle kullanabilmektedir. Buradaki kullanımı kaynak ülkesinin vatandaşlığını koruması sebebiyle başka bir ülkede düzensiz göçmen olarak kalmadığını ispata yaramaktadır ki bazı ülkelerin vatandaşlarını diğer ülkelerde düzensiz göçmen olarak kalmaları halinde pasaportlarını kısıtlayarak kaynak ülkeden yurt dışına çıkmalarını zorlaştırdıkları bilinmektedir.

GöçNet'e (Kale Yazılım, 2019; Türkiye İstatistik Kurumu, 2024) de yansıtacağı hatta vatandaş olması hasebiyle yeni kimlik numarasının da görüleceği varsayılırsa, artık yabancı kimlik numarasının aktif olmayacağı dolayısıyla (yabancı talebi olmadan) yabancı kimlik numarasına bağlı ikamet izninin de artık aktif olmayacağı süreçsel bir yaklaşımla varsayılabilir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere yabancı farklı saiklerle ikamet izninin devam etmesini isteyebileceğinden, iş süreci yukarıdaki şekilde kurgulanmışsa değiştirilmesi ve yabancı talebine bağlanması gerektiği değerlendirilmektedir.

2.1.3. İlginin kalmaması (ölümü)

İkamet izni verilen yabancı ölmesi, ilginin kalmaması sebebiyle ikamet iznini sona erdiren nedenlerdendir. Yabancı ölmesi halinde valilik durumdan haberdar olduğunda, ikamet izni hala geçerliyse, ikamet iznini sona erdiren olay/işlem tarihinden itibaren ikamet izninin sona erdirilmesi (kaldırılması) gerekmektedir. Bu durumda da kaldırma tarihine kadar olan süreler diğer işlemler yönünden geçerliliğini korumaktadır. Ancak ülkemizde ikamet izni almış bir yabancı, yabancılar kütüğüne (Nüfus Hizmetleri Kanunu, 2006, md. 8/1) kaydedildiği (Ekşi, 2014, s. 97) ve ölümü halinde de kişi kaydının kapatıldığı (Ekşi, 2014, s. 100; Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, 2019; Ölüm Olayları Talimatı, 2020; Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik, 2006, md. 8/1), dolayısıyla otomatik olarak GöçNet'ten de kaydının kapatılacağı, bu nedenle ikamet iznini iptal etmeye yönelik ayrıca bir işlem yapmaya gerek olmayacağı da değerlendirilmektedir. Bu durumda eğer idare tarafından işlem sona erdirilirse bu bir kaldırma; entegrasyon olduğu için statünün kapatılması (Ölüm Olayları Talimatı, 2020) ile kendiliğinden sona erecekse de resen sona erme olarak konu değerlendirilebilecektir. Bu konu iki kurum arasında veri paylaşımına ilişkin bir entegrasyonun (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25) var olduğu bilinen ancak bu veri paylaşımında kişilerin durumlarının her iki sistemde de otomatik olarak kapatılıp kapatılmadığı bilinmeyerek ancak kapatıldığı varsayılarak idarenin iradesine bağlı olmayan nedenlerle sona erme olarak kabul edilmiş ve bu başlıkta ele alınmıştır.

Yabancı ölümü halinde ayrıca ikamet izninin başlangıcında talep edilen veya düzenlenen tüm süre için tahsil edilen harcı varsa kullanılmayan kısmının, yabancı yasal mirasçıları tarafından harç tahsiline yetkili vergi dairelerinden açıkça talep edilmesi gerektiği aksi takdirde otomatik olarak iadeye konu olmayacağı; diğer yandan ikamet izni belgesinin düzenlenmiş olmakla tahsil edilen değerli kâğıt bedelini karşıladığından bahisle iade edilemeyeceği değerlendirilmektedir.

2.1.4. Mahkeme tarafından iptal edilme

İptal ile sonuçlanan ve kişiler ile idare arasında çıkan uyuşmazlıkların konu edildiği (Günday, 2015, s. 5) idari yargılama, Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri tarafından görev alanlarına giren uyuşmazlıkların, yazılı yargılama usulü ile evrak üzerinde inceleme yapılarak çözülmesi işi (İYUK, 1982, md. 1/2) olarak ifade edilebilmektedir.

İdari yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup idari mahkemeler; yerindelik denetimi yapamazlar, yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı veremezler (İYUK, 1982, md. 2/2).

İdari dava türleri, idarî işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler

tarafından açılan iptal davaları ile idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davalarından müteşekkildir. Bu davalar tek başlarına, birlikte veya önce iptal sonra tam yargı davası şeklinde de açılabilir. Kanun koyucu “*menfaatleri ihlâl edilenler*” veya “*kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar*”a dava açabilme imkânı getirmiş, uyruk bazında bir kısıtlama getirmemiştir.

Dilekçeler ve savunmalar ile davalara ilişkin her türlü evrak, Danıştay veya ait olduğu mahkeme başkanlıklarına veya bunlara gönderilmek üzere idare veya vergi mahkemesi başkanlıklarına, idare veya vergi mahkemesi bulunmayan yerlerde büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde kalıp kalmadığına bakılmaksızın asliye hukuk hâkimliklerine veya yabancı memleketlerde Türk konsolosluklarına verilebilir (İYUK, 1982, md. 4/1).

Dava açma süresi, özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde Danıştay’da ve idare mahkemelerinde altmış ve vergi mahkemelerinde otuz gündür (İYUK, 1982, md. 7/1). Kanun koyucu tarafından sınır dışı için yedi gün (YUKK, 2013, md. 53/3) veya uluslararası koruma işlemleri için on beş veya otuz gün gibi ikamet izinlerinin iptali için özel bir süre (YUKK, 2013, md. 80/1-ç) öngörülmediğinden, altmış günlük sürenin esas alınacağı açıktır.

İlgililer tarafından idari dava açılmadan önce, idari işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi, düzeltilmesi veya yeni bir işlem yapılması (A. Soylu, 2017b, s. 237) üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan, idari dava açma süresi içinde istenebilir (İYUK, 1982, md. 10/1). Otuz gün içinde idare tarafından bir cevap verilmezse talep reddedilmiş sayılır. Otuz günlük süre içinde idarece verilen cevap kesin değilse ilgili bu cevabı, isteminin reddi sayarak dava açabileceği gibi, kesin cevabı da bekleyebilir. Bu takdirde dava açma süresi işlemez. Ancak, bekleme süresi de başvuru tarihinden itibaren dört ayı geçemez. Dava açılmaması veya davanın süreden reddi hallerinde, otuz günlük sürenin bitmesinden sonra yetkili idari makamlarca cevap verilirse, cevabın tebliğinden itibaren altmış gün içinde dava açılabilir (İYUK, 1982, md. 10/2).

Genel olarak yabancılar tarafından ikamet izni başvurusunun reddi veya ikamet izninin uzatılmaması işlemlerine karşı dava açılmaktadır. Bir yabancıнын ikamet izninin iptali için dava açılması ise çok karşılaşılan bir durum olmamakla birlikte, yabancıya ikamet izni verilmesi hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından ötürü menfaatleri ihlâl edilenlerce iptal davası açılması ve ikamet izninin hukuka aykırı bulunarak görevli yargı mercilerince iptal edilmesi, ikamet izninin valiliğin iradesi dışında geçmişe etkili olarak sonra ermesine yol açan hukuki bir neden olacak ve yukarıda bahsedilen usuller ikamet izninin iptali için açılacak davalarda da geçerli olacaktır.

Açılan bir iptal davası sonucu ikamet izni iptal edilen yabancıнын hukuka aykırılığın gerçekleşmesinde kusurunun bulunup bulunmadığı da idarece tespit edilmelidir. İptal kararı yabancıнын kusuruna dayanıyorsa ve sahip olduğu başka bir izin veya statü de yoksa, yabancıнын iptal edilen ikamet izninin başlangıcından itibaren ülkede düzensiz olarak bulunduğu kabul edilecek, kararı öğrenen idarece yabancıнын mevcut ihlâl süreleri hesaplanacak ve yabancı tarafından bir kat artırımlı harç ödenmesi gerekecektir. Bu nedenle iptal nedeniyle yabancıya iadesi gereken daha önce ödenmiş harç ile düzensiz kalış nedeniyle hesaplanan bir kat artırımlı yeni harç arasında mahsuplaşmaya gidilecektir. Akabinde yabancıya ülkeden çıkış için on günlük süre tanınması ve çıkış yapmaması halinde de hakkında sınır dışı etme işleminin uygulanması gerektiği değerlendirilmektedir.

Diğer yandan hukuka aykırılığın gerçekleşmesinde yabancıнын kusuru yoksa çıkan iptal kararı nedeniyle mağdur olmaması için, ancak talebi halinde, kendisine geçmişe etkili olarak yeniden ve hukuka uygun bir ikamet izni düzenlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Yeni ikamet izni, iptal edilen izinle aynı süre için düzenlenmişse harcın, önceki ikamet izni için

ödenen harçtan karşılanması; daha fazla süreli olarak düzenlenmişse de kalan süreye tekabül eden harcın yeni tarifieden hesaplanarak tahsil edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

İkamet izni belgesi düzenlenmekle ve yabancı tarafından kullanılmış olmakla gerekli yarar sağlandığından (işlemle gerçekleşen yarar tüketildiğinden) mahkemece ikamet izninin iptali durumunda da değerli kâğıt bedelinin iade edilmemesi gerektiği varsa düzenlenecek yeni ikamet izninde de tekrar belge bedelinin tahsil edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

2.2. İdare (valilik) tarafından sona erdirme (idarenin iradesine bağlı nedenler)

2.2.1. İdarece iptal (kaldırma, geri alma, değiştirme, düzeltme)

YUKK'ta her bir ikamet izni için iptal nedenleri ikamet izni türüne özel olarak düzenlenmiş olup genel iptal nedenleri bulunmamaktadır. Alınacak olan karar YUKK uyarınca lafzi olarak ikamet izninin iptali de olsa, hukuk hayatına etkisi bakımından bu karar kaldırma, geri alma, değiştirme veya düzeltmenin özelliklerini gösterebilmektedir. Bu sona erme hallerinin gerçekleşmesi için mevzuatta açıkça bir hüküm bulunmasına gerek olmamakla birlikte kanun koyucu dilerse yetkili makamları ve süreleri belirleyebilmektedir (Mercan, 2020, s. 104).

İkamet izninin, valiliğin alacağı başka bir karar ile iptal edilmesi (sona erdirilmesi/ortadan kaldırılması/yürürlükten kaldırılması) ise ya geçmişe (geri alma) etkilidir/yürür ya da geleceğe/ileriye (kaldırma, değiştirme, düzeltme) etkilidir (Günday, 2015, s. 181).

İkamet izninin valiliğin alacağı bir başka karar ile geleceğe yönelik olarak sona erdirilmesi (yürürlükten kaldırılmasına) kaldırma; ikamet izninin aynı zamanda hem geleceğe yönelik olarak ortadan kaldırılması hem de onun yerine yeni bir ikamet izninin geçmesi durumu değiştirme/geçiş; ikamet izninin içeriğine ve doğuracağı sonuçlara dokunulmaksızın yanlış hükümleri yerine doğrularının geçmişe ve geleceğe yönelik olarak konması düzeltme olarak ifade edilebilir. Düzeltme, geçmişe yönelik olması dolayısıyla geri almaya, geleceğe yönelik olması ile de kaldırmaya eş bir işlem görünümündedir (Günday, 2015, s. 182).

Geri alma işlemi geri alınan işlemin tüm neticeleriyle birlikte hukuk aleminden silinmesi sonucunu doğurmakta ve etkileri bakımından mahkeme tarafından verilen iptal kararlarına benzerdir. Bu kapsamda geri alma, idari işlemin geriye yürümezliği ilkesinin de istisnasını oluşturmaktadır (Çağlayan, 2000, s. 45; Mercan, 2020, s. 101).

İdari işlemlerin yürürlüğe girdiği an konusunda ise literatürde farklı görüşler (Mercan, 2020, s. 92-97) bulunmakla birlikte, ikamet izni verilmesi işlemi özelinde yararlandırıcı bir işlem olduğundan bahisle imza anında; ikamet izni başvurusunun reddi işlemi için ise yükümlendirici bir işlem olduğundan bahisle yabancıya tebliğ ile birlikte yürürlüğe girmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu husus dava açma süresi, artırımlı harcın hesaplanacağı veya olumsuz sonuçların doğacağı tarihi belirlemek açısından da önemlidir.

Sona erme işlemleri idare tarafından resen tesis edilebileceği gibi yapılacak başvuru üzerine tesis edilmesi de mümkündür (Günday, 2015, s. 175). Bu tür durumlarda ikamet izninin iptali için dava açılmış ve sonrasında idarece davaya konu işlem geri alınmış ya da kaldırılmışsa mahkemeler iptal istemine yönelik olarak konunun kalmaması nedeniyle karar verilmesine yer olmadığına karar verebilmektedirler.

İkamet izninin düzenlenmesinde olduğu gibi kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi, düzeltilmesi veya kısaltılması gibi kararlar için de özel kanunlarda hüküm bulunmayan hallerde

idari kararların alınmasına ilişkin içtihatlarla oluşmuş yetki paralelliği ilkesi ile şekilde ve usulde paralellik ilkesi de uygulama alanı bulmaktadır.

Yetki paralelliği ilkesi (Günday, 2015, s. 135) uyarınca, ikamet iznini kaldırmaya yetkili makam, ikamet iznini düzenleyen makamdır. Şekil ve usulde paralellik ilkesi (Günday, 2015, s. 148-149) uyarınca da ikamet iznini sona erdirmeye kararlarının, kanunda aksi öngörülmemişse ikamet izni düzenlenirken izlenen şekil ve usul kurallarına uygun olması gerekmektedir. İkamet izni valilik kararı olarak düzenlenmişse, hukuk hayatından kaldırılmasının da valilik kararı ile olması gerekmektedir. Ayrıca hiyerarşik üstün bulunduğu durumlarda o makamın da kaldırma yetkisi vardır (Odyakmaz vd., 2011, s. 260) ancak YUKK'ta ikamet izinlerinin düzenlenmesi konusunda valilikler için bu şekilde bir hiyerarşik üst öngörülmemiştir. Bu nedenle GİB'in valilik yerine ikamet izinlerini sona erdirmeye yetkisinin bulunmadığı görülmektedir. Sınır dışı etme işlemlerinde ise valiliğe GİB'ce sınır dışı etme talimatı verilebileceği düzenlenmişse de valilik yerine geçerek karar alma yetkisi yine bulunmamaktadır (YUKK, 2013, md. 53/1). Bu minvalde GİB'in valiliklere iletebileceği bağlayıcı olmayan hazırlık işlemi mahiyetindeki görüşlerinin ikamet izinlerini sona erdiremeyeceği, her durumda valilikçe karar alınması gerektiği görülmektedir. Valilik gerekli görürse sona erme işleminin gerekçesinde GİB görüşünden de yararlanabilir. İçişleri Bakanlığının veya GİB'in açık kanuni bir yetkiye dayanmaksızın valilik yerine geçerek ikamet izni düzenleme veya sona erdirmeye şeklinde işlem tesis etmesi durumunda ise, işlem iptal edilene kadar geçerli bir idari işlem gibi sonuç doğurmaya devam eder ancak bu durum işlemin yetki unsuru içinde *“konu yönünden yetkisizlik (yetki tecavüzü)”* (Odyakmaz vd., 2011, s. 252) nedeniyle hukuka aykırı olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir (Günday, 2015, s. 136-137).

İkamet izni verilirken aranan şartların başlangıçtan itibaren olmaması durumunda ikamet izni geri alınmak suretiyle geçmişe etkili olarak sona erdirilebilir. Örneğin başlangıçta sahte belgelerle ikamet izninin alındığı bir durumda ikamet izni, başvuru şartlarından birinin yokluğundan bahisle idarece iptal edilmişse, ikamet izni geçmişe etkili olarak sona erdirilir (geri alınır). Geri almada yabancının kusuru varsa, ikamet izniyle kaldığı süreler ikamet izninin başlangıç tarihinden itibaren düzensiz kabul edilir, yabancıya bu süreler için tahakkuk eden harç bir kat fazlasıyla uygulanır ve yabancı hakkında sınır dışı etme ve idari gözetim kararı alınır. Diğer yandan geri almanın gerçekleşmesinde yabancının kusuru yoksa sona erme nedeniyle mağdur olmaması için, talebi üzerine kendisine geçmişe etkili olarak yeniden ve hukuka uygun bir ikamet izni düzenlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Yeni ikamet izni, geri alınan izinle aynı süre için düzenlenmişse harcın, önceki ikamet izni için ödenen harçtan karşılanması; daha fazla süreli olarak düzenlenmişse de kalan süreye tekabül eden harcın yeni tarifieden hesaplanarak tahsil edilmesi gerekmektedir. Burada gerçekleşen ve kanuni ifadesiyle iptal olan geri alma işleminin, mahkemece iptal ile benzer sonuçları doğurduğu görülmektedir.

Her ne kadar çalışma kapsamında düzenlenmiş bir ikamet izninin idare tarafından geri alınması üzerinde duruluyorsa da, ikamet izni başvurusu hukuka aykırı olarak reddedilen bir yabancının idareden bu işlemi geri almasını ve oluşan olumsuz sonuçları gidermesini talep etmesi de mümkündür (Günday, 2015, s. 175). Yapılan hatalı işlemlerin “yükümlendirici, gerçek dışı beyan, hile ya da açık hata sonucu tesis edilen işlemler ile yok hükmündeki işlemler”den olması durumunda her zaman (Odyakmaz vd., 2011, s. 262); diğer durumlarda ise dava açma süresi geçtikten sonra hukuki güvenlik ve idari istikrar gereği artık idarenin de işlemin sonuçlarına katlanması gerektiği, bu nedenle ancak dava açma süresi (veya makul süre) içinde işlemlerin geri alınmasının istenebileceği yönünde mahkeme kararları ve görüşler bulunmakla birlikte idarenin kanuna aykırı işlemi her zaman geri alabileceğine dair görüşler de bulunmaktadır (Çağlayan, 2000, s. 49-50; Mercan, 2020, s. 110-117). Örneğin Yargıtay 1973 yılında tüm yok ve sakat işlemlerin iptal davası açma süresi içinde geri alınabileceğini kabul

etmişken; Danıştay yanlış terfî ve intibak işlemleriyle sınırlı olarak makul süre içinde geri alınabileceğini kabul etmiştir (Odyakmaz vd., 2011, s. 261-262).

YUKK ise iptal nedenlerini her bir ikamet izni türü için belirlediğinden ve geçmişe yürüme noktasında herhangi bir istisna da getirmediğinden, sona erme nedenlerinin oluşması halinde ikamet izninin geçmişe etkili olarak her zaman sona erdirilmesi (geri alınması) gerektiği değerlendirilmektedir. Ancak idarenin hatasıyla verilen bir iznin (yararlandırıcı işlem), yabancıya yüklenebilir bir kusur da yoksa (Mercan, 2020, s. 123; Odyakmaz vd., 2011, s. 262) yabancının bu geri alma işleminden mağdur olmayacağı şekilde sona erdirilmesi gerektiği de değerlendirilmektedir. Bunun için yabancıya geriye dönük olarak şartlarını sağladığı başka bir ikamet izni düzenlenerek ikametinde kesinti oluşmasının ve düzensiz göçmen statüsüne geçmesinin önlenebileceği düşünülmektedir.

İkamet izni şartlarından birinin sonradan ortadan kalkması durumunda ise yabancı hakkında ileriye etkili olarak iptal kararı alınır ki bu da ikamet izninin kaldırılmasına tekabül etmektedir. Bu işlem üzerine yabancı hakkında sınır dışı etme kararı alınmasını gerektirir bir durumun bulunmaması halinde yabancıya ülkeden çıkış yapabilmesi için on günlük süre tanınmaktadır (YUKKUY, 2016, md. 22/11). Ancak kaldırma işlemi tarihi ile iznin kaldırıldığı tarih aynı değilse, diğer bir deyişle iznin kaldırılmasını gerektirir sebep iznin başlangıcından sonraki ancak tespit tarihinden önceki bir tarihte gerçekleşmişse ve yabancının ülkeden çıkış yapacağı tarih ile de arasında süre var ise, artık bu sürelerde yabancı düzensiz kabul edilmekte ve bu sürelerle tekabül eden harç bir kat artırımlı olarak alınmaktadır.

YUKK'un 2016 yılında değiştirilmeden önceki halinde, kısa dönem ve aile ikamet izinlerinde sırasıyla yüz yirmi ve yüz seksen gün ülke dışında kalınması durumunda ikamet izninin iptal edileceği düzenlenmekteydi, ancak hâlihazırda bu şekilde bir kısıt bulunmadığından, YUKKUY ile de yeni düzenleme getirilmediğinden, yabancının ikamet izni süresi içinde ülke dışında bulunması halinde (kısıltı talep etmemişse) ikamet izni geçerliliğini korumaya devam eder. Ancak uzun dönem ikamet izni sahibi yabancı için *"sağlık, eğitim ve ülkesindeki zorunlu kamu hizmeti dışında bir nedenle kesintisiz bir yıldan fazla süreyle Türkiye dışında bulunması"* (YUKK, 2013, md. 45/1-b) halinde ikamet izninin kesintiye uğradığı ve iptal edileceği düzenlemesi bulunmaktadır. Bu durumda uzun dönem ikamet iznine sahip bir yabancının yurt dışında kesintisiz bir yıl ve üzeri bulunması halinde durumun idare tarafından öğrenildiği anda veya yabancının durumu bildirdiği anda bir yıllık kesintinin hesaplanarak son gününden itibaren ikamet izninin sona erdirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Uzun dönem ikamet izni süresiz olarak düzenlendiğinden sona ermenin mutlaka idare tarafından kaldırma şeklinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Uzun dönem ikamet izinleri harçsız düzenlendiğinden sona erme sonrası harç iadesi gibi bir durum söz konusu olmamaktadır.

İkamet izinleri arasında geçiş konusunda da yabancı, şartlarını sağladığı başka bir ikamet iznine (örneğin öğrenciden aile ikamet iznine) geçtiğinde de önceki ikamet izni, valiliğin yetki, şekil ve usulde paralellik ilkeleri uyarınca alacağı yeni bir kararla aynı zamanda hem geleceğe yönelik olarak ortadan kaldırılmış hem de onun yerine yeni bir ikamet izni geçmiş olur ki buna da *ikamet iznini değiştirme kararı* veya ikamet izinleri arasında geçiş denilebilmektedir. Burada da önceki izinle aynı süreli bir yeni ikamet izni düzenlenmişse ayrıca harç tahsil edilmez, fazla süreli talepler için ise genel hükümlere göre harç hesaplanır.

İkamet izninin veriliş amacı dışında kullanıldığının veya şartların ortadan kalktığıının belirlenmesi hallerinde de belirleme işlemi herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Belirleme işleminin ya sona erme kararında detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına

gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiği değerlendirilmektedir. Burada ikamet izni başlangıçtan itibaren verilmiş amacına uygun kullanılmamışsa ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işlemine konu olacaktır; ancak sonradan verilmiş amacına uygun kullanılmadığı veya başlangıçtaki şartların sonradan ortadan kalktığı belirlenmişse ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Belirlemeye esas durumun başlangıç tarihi belli ise bu tarihten; belli değilse de belirleme için oluşturulan tutanak ya da sona erme işlemi tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır.

İkamet izninin hatalı düzenlenmesi nedeniyle de ikamet izninin içeriğine ve doğuracağı sonuçlara dokunulmaksızın yanlış hususları yerine doğrularının geçmişe ve geleceğe yönelik olarak konmasına da ikamet izninin düzeltilmesi denilebilir. Bu durumda ikamet izni belgesi değişmiş olsa da ikamet izni sona ermiş olmayacaktır. Bu sebeple esasa etkili olmayan düzeltme işlemlerinin³ yetki, şekil ve usulde paralellik ilkeleri gözetilmeden daha kolay bir usulle de gerçekleştirilebileceği düşünülmekle birlikte nitelikli kişisel veri mahiyetindeki verilerin ikamet izninin düzenlenmesi (veya hangi işlem kapsamında yapılacaksa o işlem) ile aynı usul çerçevesinde değiştirilebileceği değerlendirilmektedir. Bu verilerde yapılan değişikliklerin, MERNİS ile GöçNet arasındaki iki yönlü entegrasyon (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25) nedeniyle tüm kamu kurumlarıyla da paylaşılacağı varsayıldığından, basit değişiklikler olmayacağı ve pek çok kurumun veri tabanındaki kayıtları etkileyebileceği süreçsel bir yaklaşımla öngörülmektedir.

Öte yandan vatandaşların nüfus kayıtlarındaki basit maddi hatalar dışındaki yaş tashihi (Nüfus Hizmetleri Kanunu, 2006, md. 35) veya isim düzeltme/değiştirme (TMK, 2001, md. 27) gibi taleplerinin, istisnai ve süreli bazı kolaylıklar (Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, 2022) hariç, ancak dava yoluyla ve mahkeme kararı üzerine düzeltilebildiği de hatırla tutularak yabancıların bu usulden istisna olup olmadığı da ayrı bir araştırma konusu olabilecektir.

2.2.2. *İkamet izni süresinin kısaltılması (ikamet izninin kesilmesi/kullanılmayan süreden feragat)*

YUKK'ta açık bir düzenleme bulunmamasına rağmen YUKKUY'a göre ikamet izninin süresi, yabancıların talebi halinde kısaltılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 23/5). İkamet izni işlemlerinin Emniyet Genel Müdürlüğü eliyle yürütüldüğü YUKK öncesi dönemde bu işlem için "ikamet izninin kesilmesi" denildiği de bilinmektedir (A. Soylu, 2017b, s. 235). Yabancı, ikamet izni süresi dolmadan önce valiliğe yazılı olarak başvurarak mevcut ikamet izni süresinin kısaltılmasını talep edebilmektedir. Hükmün lafzından kısaltma noktasında talebin şart olduğu ancak idarenin yabancıların talebi üzerine mutlaka izni kısaltmak zorunda olmadığı, aksine takdir hakkının bulunduğu görülmektedir. Sadece talebin olması otomatik olarak ikamet iznini kısaltmamaktadır. İdarenin takdir hakkını kullanırken talep hilafına gerçekleşecek işleminin gerekçeli olması gerektiği düşünülmekle birlikte mevzuatta açıkça bir düzenleme bulunmadığından gerekçenin idari işlemde gösterilme zorunluluğu bulunmadığı (Günday, 2015, s. 154) değerlendirilmektedir.

³ Yabancıların nitelikli kişisel verileri hariç diğer verilerde yanlış/eksik harf konulması, adresinin eksik yazılması, gelir veya eğitim düzeyinin yanlış seçilmesi gibi durumlar yabancıya ilişkin alanlar olup doğrudan ikamet izni ile ilgili olmadığından ve kişiye ilişkin oluşturulan idari kayıtlar olduğundan valilik kararı aranmayabileceği değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle bir göç işlemi sırasında veri güncelleme yapılacaksa, o işleme ilişkin usul çerçevesinde güncelleme yapılmalıdır.

Kısaltma talebi ile yabancının kullanılmamış ikamet izni süresinden feragat ettiği görülmekte olup ikamet iznini ileriye etkili olarak sona erdiren/ortadan kaldıran bu neden, (kullanılmayan süreden) feragat (Günday, 2015, s. 180) olarak da isimlendirilebilir. Ancak ikamet izninin hem yararlandırıcı hem de bazı yönlerden yükümlendirici bir işlem olduğu değerlendirilmekte olup yararlandırıcı işlem olması yönünden feragat etmeyi idarenin iradesi dışında sona erme nedeni olarak ele alan görüşler (Günday, 2015, s. 181; Zabunoğlu, 2012, s. 411) bulunmakla birlikte sona ermenin mutlaka bir idari işlem ile gerçekleşecek olması, bu idari işlemin tetikleyicisi kendisi olmasa da idarenin iradesini içereceği, geçmişe doğru yabancı lehine kazanımları etkilemeyecek olması, ikamet izninin yükümlendirici yönleri de gözetilerek idarenin *de jure* (hukuken) takdir hakkını kullanabilecek olması ve ikamet izinleri özelinde idarenin takdir yetkisinin açıkça mevzuatta belirlenmiş olması hususları beraber değerlendirilerek bu çalışma kapsamında kısaltma/feragat işlemi idare tarafından sona erdirmeye nedenleri arasında ele alınmıştır.

Kısaltma/feragat talebine karşı yapılacak işlemlerde yetki, şekil ve usulde paralellik ilkeleri gözetilmelidir. Kısaltma işlemi yabancının ikamet izni süresi içindeki ileri bir tarih itibarıyla kısaltma talep edebileceği ve doğal olarak ikamet izni süresinin en fazla talebin yapıldığı güne kadar kısaltılabileceği, aksi takdirde yabancının kendi iradesiyle düzensiz göçmen statüsüne girmesi gibi istenmeyen sonuçlar ile karşılaşılacağı düşünülmektedir. Bu sebeple yabancının düzensiz göçmen statüsüne giremeyecek şekilde iradesini beyan etmek zorunda olması, ikamet izninin kısaltılması işleminin yabancı yönünden kendisini koruyan bir kısıtını oluşturmaktadır.

Uygulamada pek sık gerçekleşmediği düşünülse de hükmün düzenleniş amacının, ikamette kesinti (Asar, 2015, s. 52-53) sebebiyle ikamet izninin iptal edilmesini istemeyen yabancının yurt dışına çıkmadan önce valiliğe (İGİM'e) gelerek ikamet izni süresini kısalttırabilmesi veya ikamet izni uzatma başvurusunu bir an önce yapabilmek için ikamet izni bitiş süresini geriye çekmek isteyen yabancıya idare tarafından fırsat verilmesi olduğu düşünülmektedir.

Öğrenci ikamet izinlerinde ayrıca kısaltma için ikamet izninin kesilmesi (YUKKUY, 2016, md. 35/13) ifadesi kullanılmış olup hükümde geçen kesilme işlemi ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması şeklinde gerçekleşmektedir.

Kısaltılacak süre için ödenmiş olan harcın iade edilip edilmeyeceği konusunda, yabancının talebi üzerine işlem gerçekleşeceğinden harcın iade edilmemesi, yeniden yapacağı izin taleplerinde de mahsuplaşmaya gidilmemesi hatta yapılan kısaltma işlemi de ikamet izni işlemi olarak değerlendirip yeni bir harcın doğması gibi hususlar mevzuatta açıkça bir düzenleme bulunmadığından ileri sürülebilecek olsa da; ikamet izninin başlangıcında talep edilen veya düzenlenen tüm süre için tahsil edilen harcın, yabancının talebi üzerine kullanılmayan kısmının iade edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Ancak kullanılmayan harcın iadesinin yabancı tarafından harç tahsiline yetkili vergi dairelerinden açıkça talep edilmesi gerektiği aksi takdirde otomatik olarak iadeye konu olmayacağı; diğer yandan ikamet izni belgesinin düzenlenmiş (ve bir süre kullanılmış) olmakla tahsil edilen değerli kâğıt bedelini karşıladığından bahisle iade edilemeyeceği değerlendirilmektedir. Bu örnekten de anlaşılabileceği üzere tartışmalı hususları gidermek adına harçlara ilişkin mevzuatın da sona ermeye ilişkin durumlar gibi güncel ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde detaylı olarak gözden geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesi gerektiği (A. Soylu, 2025a, s. 167); ayrıca ikamet izni sona erdiğinde, tahsil edilen harçtan kullanılmayan kısmın yabancıya otomatik olarak iade edilebilmesi için (sigorta iptallerinde olduğu gibi) bir mekanizma kurulmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

3. YUKK'ta İkamet İzninin Sona Erme Halleri: İptal, Ret ve Uzatılmama

Anayasa'ya göre yabancılar için temel hak ve hürriyetlerin milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği (Anayasa, 1982, md. 16) ve herkesin sahip olduğu yerleşme ve seyahat hürriyetinin, yerleşme hürriyeti yönünden “suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak”; seyahat hürriyeti yönünden “suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek” amaçlarıyla (yabancılar dahil) herkes yönünden kanunla sınırlanabileceği (Anayasa, 1982, md. 23) düzenlenmiştir. Bu kapsamda ülkeye giriş yapabilmek, ülkede ikamet izni (veya diğer izinlerle) yasal olarak kalabilmek, şehirler arasında serbestçe seyahat edebilmek, ikamet adresi edinebilmek, ülkeden çıkış yapabilmek gibi eylemler yerleşme ve seyahat hürriyeti kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Şartları sağlanarak alınmış ya da başvurulmuş bir ikamet izninin iptali veya uzatılmaması ile yapılan bir başvurunun reddi hususları da Anayasaya uygun olarak YUKK'ta düzenlenmiştir. Düzenlemeden mevcut bir ikamet izninin iptalinin, uzatma başvurusu ise uzatılmamasının veya yapılan ilk, uzatma veya geçiş başvurusunun reddinin aynı maddede düzenlendiği, iptal dışındaki uzatılmama ile ret işleminin aslında aynı sona erme sebebi olduğu görülmektedir. İdari işlem olarak ikamet izninin sona erme halleri önceki bölümde yer almakla birlikte bu durumların hepsinin farklı süreçlerden oluştuğu ve sonuçlara sebebiyet verdiği görülmektedir. YUKK'taki iptal maddelerinin hem sona erme hallerini tam anlamıyla içermemesi hem de uzatılmama gibi aslında ret işlemine karşılık gelen durumları sona erme hali olarak zikretmesi düzeltilmesi (Esen, 2019, s. 207) gereken hususlardan sayılmaktadır.

YUKK öncesi dönemde de 15 Temmuz 1950 tarihli ve 5683 sayılı mülga Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunun “ikamet tezkeresinin reddolunacağı haller” başlıklı 7'nci maddesinde sayılan sebeplerin gerçekleşmesi halinde, “*yabancılar ikamet tezkeresi verilmez*” şeklinde bir düzenleme yer aldığı görülmekte olup bu reddin hangi işlemle ve nasıl gerçekleşeceği detaylandırılmamıştır.

Kanun koyucu tarafından YUKK'un 7 ve 15'inci maddelerindeki hususlara yapılan referanslar hasebiyle anılan hükümlerin vize ve ikamet izinlerinin düzenlenmesinde ya da iptalinde ortak şartlar gibi kurgulandığı (A. Soylu, 2017b, s. 41); ancak sona erme için ortak iptal maddesi yerine her ikamet izni türü için farklı iptal maddeleri getirildiği görülmektedir. Bu hükümler incelendiğinde de bir kısmının kaldırma veya geri alma şeklinde gerçekleşen sona erme halleri, bir kısmının ise doğrudan ret şeklinde gerçekleşen yeni bir idari işlem olduğu anlaşılmaktadır.

3.1. Kısa dönem ikamet izninin sone ermesi

Kısa dönem ikamet izninin süresi, şartları, iptal veya uzatılmama durumları YUKK'un 31 ile 33'üncü maddeleri arasında düzenlenmiştir. YUKK'un “kısa dönem ikamet izninin reddi, iptali veya uzatılmaması” başlıklı 33'üncü maddesinde; YUKK'un “kısa dönem ikamet izninin şartları” başlıklı 32'nci maddesinde aranan şartlardan birinin veya birkaçının yerine getirilmemesi veya ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 33/1-a; YUKKUY, 2016, md. 29/1-a), ikamet izninin, verilmiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi (YUKK, 2013, md. 33/1-b; YUKKUY, 2016, md. 29/1-b) veya yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 33/1-ç; YUKKUY, 2016, md. 29/1-ç) şeklinde tahdidi olarak sayılan hallerden birinin veya birkaçının bulunması halinde yabancıya kısa dönem ikamet izni verilmeyeceği, verilmişse iptal edileceği veya ikamet izninin süresi bitmişse

uzatılmayacağı düzenlenmiştir. Hükümün lafzi yorumundan da idarenin takdir yetkisinin bulunmadığı ve bağlı yetki kullandığı görülmektedir.

İkamet izni başvurusunun reddi/uzatılmaması veya iptal kararı da, yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilmelidir (YUKKUY, 2016, md. 29/2). Tebligat yabancının anlayacağı dillerden birinde yapılmalı ve tebligatta özel ihtiyaç sahibi yabancının durumları gözetilmelidir. Tebligat kayıtlı elektronik posta aracılığıyla da yapılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 120).

3.1.1. Şartların yerine getirilememesi

İkamet iznine ilk defa başvuran yabancının başvurusunun ikamet izni için aranan şartların yerine getirilmemesi (YUKK, 2013, md. 33/1-a; YUKKUY, 2016, md. 29/1-a) nedeniyle reddedilmesi, ikamet izni başvurusunun reddi işlemidir. Burada kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır. Şartlar yerine getirilmemesine rağmen sehven bir izin düzenlenmişse, bu izin geri alma suretiyle sonra erdirilmelidir.

3.1.2. Şartların ortadan kalkması

İkamet izni sahibi yabancının başlangıçta sahip olduğu şartların (sonradan) ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 33/1-a; YUKKUY, 2016, md. 29/1-a) nedeniyle ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması işlemidir. Sona erme, düzenleme anında sahip olunan şartın sonradan ortadan kalktığı andan itibaren geçerli olacaktır. Ayrıca ikamet izni sahibi iken uzatma başvurusu yapan yabancının, başlangıçta sahip olduğu şartın sonradan kalktığı başvuru sırasında idarece öğrenilirse (ve ne zaman kalktığı da tespit edilemezse) ikamet izni uzatma başvurusu reddedilecektir. Burada da kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem mevcut ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

3.1.3. İzin verilmiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi

İkamet izninin verilmiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi (YUKK, 2013, md. 33/1-b; YUKKUY, 2016, md. 29/1-b) halinde de belirleme işlemi herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Belirleme işleminin ya kararda detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiği değerlendirilmektedir. Burada ikamet izni başlangıçtan itibaren verilmiş amacına uygun kullanılmamışsa ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işlemine konu olacaktır; ancak sonradan verilmiş amacına uygun kullanılmadığı belirlenmişse, belirleme tarihi itibarıyla ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Kalış amacı dışında kullanmanın başlangıç tarihi belirlenebiliyorsa bu tarihten; belirlenemiyorsa da belirleme için oluşturulan tutanak ya da işlem tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır. Diğer yandan kısa dönem ikamet izninin verilmiş amaçları çok ve çeşitli olduğundan ayrıca YUKKUY'da diğer kalış amaçlarını sağlamayanların kalış amacının turizm olarak değerlendirileceğini belirten hüküm bulunduğundan, bu izin özelinde iznin verilmiş amacının dışında kullanıldığı tespit etmek de zor olabilecektir (Öztürk vd., 2021, s. 715).

3.1.4. *Sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı bulunması*

Yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye’ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 33/1-ç; YUKKUY, 2016, md. 29/1-ç) hali yabancının ilk defa ikamet izni başvurusunda bulunduğu takdirde tespit edileceğinden ikamet izni başvurusu reddedilecektir. Sınır dışı etme kararı YUKK’ta açıkça düzenlenmiş olmakla birlikte GİB tarafından yabancının durumunu takip veya girişine engel amaçlı bazı tahdit kayıtlarının/kodlarının kullanıldığı bilinmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25, 2024a, s. 27-28; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017, s. 97); bu maddede bahsi geçen ise takip amaçlı kodlardan ziyade doğrudan ülkeye girişi engelleyen yasakların bulunması olduğu kabul edilmektedir. Bu düzenlemeden sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı olan bir yabancının *de jure* ikamet izni başvurusunda bulunabileceği ancak başvurusunun idarenin takdir yetkisi bulunmaksızın bağlı yetki ile ret işlemi olarak sonuçlanacağı görülmektedir. İkamet izni başvurusunun reddi işlemi de kaldırma veya geri alma şeklinde gerçekleşmemekte ve herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan ikamet izni başvurusunu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

Yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye’ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 33/1-ç; YUKKUY, 2016, md. 29/1-ç) hali herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, bu işlemlerle beraber eş zamanlı olarak ya da işlemler üzerine ivedilikle ikamet izni de sona erdirilecektir. Sınır dışı etme kararı alma, giriş yasağı kararı alma veya ikamet izni başvurusunun reddi işlemlerini gerçekleştiren valilik olup bu üç işlemi valiliğin farklı birimleri gerçekleştiriyor da olsa idarenin kendi işlemlerinden ilgili birimlerini “eş zamanlı veya işlemin ardından ivedilikle” haberdar edecek şekilde organize olduğu süreçsel yaklaşımla kabul edilmektedir. Bu şekilde ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması şeklinde gerçekleşecek ve sona erme, sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı tarihinden itibaren geçerli olacaktır. Bu işlemlerin değerlendirmeleri farklı olmak kaydıyla birlikte yapılmasında herhangi bir mahzur bulunmamaktadır.

3.1.5. *Belirli süre yurt dışında bulunma nedeniyle kesinti*

YUKK’un ilk halinde yer alan belirli bir süre yurt dışında bulunulması halinde ikamet izninin iptal edileceğine ilişkin hükümler uzun dönem ikamet izni hariç kaldırılmış ve yerine “*ikamet izninin yurt dışında kalış süresi bakımından iptaline ilişkin usul ve esasların yönetmelikle*” (YUKK, 2013, md. 33/2) düzenleneceği hükmüne yer verilmişse de çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla henüz yeni bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak kısa dönem ikamet izni sahibi yabancının bir yılda yüz yirmi günden fazla süreyle yurtdışında bulunması halinde ikamet izninin iptal edileceği (YUKKUY, 2016, md. 29/1-c) şeklindeki yönetmelik hükmü hala korunmaktadır. Diğer bir ifadeyle yapılan değişiklik bu iptal nedeni YUKK’tan kaldırılmıştır, ancak YUKKUY’da hala durmaktadır. Bu durumun da yönetmelikte yeni düzenleme yapılana kadar bu düzenlemenin mi geçerli olacağı şeklinde tereddüte neden olduğu düşünülmektedir. Ayrıca YUKK’un ilk halinde yabancının seyahat hürriyetine getirilen kısıtlama Kanun düzeyinde yer almaktayken değişiklik bu sınırlamanın artık yönetmelik düzeyine indirildiği görülmektedir. Anayasa’ya göre yabancılar için temel hak ve hürriyetlerin milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği (Anayasa, 1982, md. 16); yerleşme ve seyahat hürriyetinin de Anayasa’da sayılan durumlarda herkes yönünden yine kanunla sınırlanabileceği (Anayasa, 1982, md. 23) açıktır. Bu minvalde yabancının yurt dışında geçirdiği süre sebebiyle, ikamet izni almak suretiyle kullandığı ülkeye yerleşme hürriyeti kapsamında değerlendirilebilecek ikamet izninin iptaline ilişkin düzenlemenin de tekrar YUKK ile yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

3.2. Aile ikamet izninin sona ermesi

Aile ikamet izninin süresi, şartları, iptal veya uzatılmama durumları YUKK'un 34 ile 36'ncı maddeleri ile YUKKUY'un 30 ile 34'üncü maddeleri arasında düzenlenmiştir. YUKK'un "aile ikamet izni talebinin reddi, iptali veya uzatılmaması" başlıklı 36'ncı maddesinde; YUKK'un 35'inci maddesinin birinci ve üçüncü fıkralarında aranan şartların karşılanmaması veya ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 36/1-a; YUKKUY, 2016, md. 33/1-a), aile ikamet izni alma şartları ortadan kalktıktan sonra kısa dönem ikamet izni verilmemesi (YUKK, 2013, md. 36/1-b; YUKKUY, 2016, md. 33/1-b), yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 36/1-c; YUKKUY, 2016, md. 33/1-c), aile ikamet izninin, verilmiş amaç dışında kullanıldığının belirlenmesi (YUKK, 2013, md. 36/1-d; YUKKUY, 2016, md. 33/1-ç) veya evliliğin, ikamet izni almak amacıyla yapıldığının tespit edilmesi (YUKK, 2013, md. 37/1; YUKKUY, 2016, md. 33/1-e) şeklinde tahdidi olarak sayılan hallerden birinin veya birkaçının bulunması halinde yabancıya aile ikamet izni verilmeyeceği, verilmişse iptal edileceği veya ikamet izninin süresi bitmişse uzatılmayacağı düzenlenmiştir. Hükmün lafzi yorumundan da idarenin takdir yetkisinin bulunmadığı ve bağlı yetki kullandığı görülmektedir.

YUKK'ta ayrıca aile ikamet izni tanımlanmamış, aile üyeleri ise tanımlanandan daha geniş bir grubu kapsayacak şekilde düzenlenmiştir (Elçin, 2017, s. 123). Doktrinde çocuğun yararı sebebiyle yabancı olan ebeveyne ikamet izni verilmesi gerektiği gibi hususlar ifade edilirken aile birliğinin kural olarak Türkiye'de kurulması gerektiği gibi bir ön kabul ile hareket edildiği görülmekte olup çocuğun yararı ülke dışında yabancı ebeveyni ile yaşamak ise idarenin kendisine ikamet izni veremeyeceği de göz önünde bulundurulmalıdır. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin (AİHM) "başka bir yer" yaklaşımının (Aygül & Camız, 2021, s. 415; Elçin, 2017, s. 130) idare tarafından yabancıların aile bağları, ikamet süresi ve menşe ülkedeki durumu gibi hususlar da dâhil edilerek (YUKK, 2013, md. 25/1) uygulandığı (uygulanması gerektiği) (Elçin, 2017, s. 193-194), böylece insan hakları ihlali sonucunu doğurabilecek uygulamalardan kaçınılabileceği (Erten, 2015, s. 23) düşünülmektedir. Ayrıca aile birleşimini temin eden tek izin aile ikamet izni (Aygül & Camız, 2021, s. 420) olmayıp ailenin tercih ettiği ve düzenli olarak kalabileceği (bir ülkede bir arada kalabilmesini sağlayacak) her türlü izin olarak düşünülebilir ve iznin türü sadece bürokratik süreçlerle ve kararlarla ilgilidir. Yine kısa dönem, aile, insani ikamet izinleri arasında genel ikamet, istisnai ikamet, aile birleşimi ikameti gibi ayrımlar yapmanın idari pratik ile her zaman örtüşmediği, ikamet izinlerini isimlerinden ziyade kişiye tanıdıkları süre, kişinin sağlayabildiği şartlar ve vatandaşlık ile uzun dönem ikamet iznine geçiş noktasında sağladığı avantaj bağlamında ele almanın daha doğru olacağı değerlendirilmektedir. Hatta mezkûr izinlere direkt bir yıllık, iki yıllık, üç yıllık ve beş yıllık izin gibi isimler verip kalış amaçlarını mevcut amaçlara ek olarak Türk eşi, çocuğa, aileye refakat gibi parametrelerle de çeşitlendirerek tüm izinler için ortak düzenlemenin de, uygulamaya yalınlık kazandırabileceği değerlendirilmektedir.

Yabancıların (izin türü, durumu, sağladığı şartlar ne olursa olsun) ülkemizde kalması gerekiyorsa İçişleri Bakanlığının belirlediği şartlarla insani ikamet iznine (YUKK, 2013, md. 46) veya uzun dönem ikamet iznine geçirilmesinin (YUKK, 2013, md. 42/1) her zaman sağlanabileceği de gözden kaçırılmamalıdır.

Son olarak ikamet izni başvurusunun reddi/uzatılmaması veya iptal kararı yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilmelidir (YUKKUY, 2016, md. 33/2). Tebligat yabancıların anlayacağı dillerden birinde yapılmalı ve tebligatta özel ihtiyaç sahibi yabancıların durumları gözetilmelidir. Tebligat kayıtlı elektronik posta aracılığıyla da yapılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 120).

3.2.1. Şartların yerine getirilememesi

İkamet iznine ilk defa başvuran yabancının başvurusunun ikamet izni için aranan şartların yerine getirilmemesi (YUKK, 2013, md. 36/1-a; YUKKUY, 2016, md. 33/1-a) nedeniyle reddedilmesi, ikamet izni başvurusunun reddi işlemidir. Burada kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır. Şartlar yerine getirilmemesine rağmen sehven bir izin düzenlenmişse, bu izin geri alma suretiyle sonra erdirilmelidir.

3.2.2. Aileden kısa dönem ikamet iznine geçilememesi

Aile ikamet izni alma şartları ortadan kalktıktan sonra kısa dönem ikamet izni verilmemesi (YUKK, 2013, md. 36/1-b; YUKKUY, 2016, md. 33/1-b), ikamet izinleri arası geçiş başvurusu gibi değerlendirilmekte olup ikamet izni başvurusunun reddi işlemidir. Burada kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

3.2.3. Şartların ortadan kalkması

İkamet izni sahibi yabancının başlangıçta sahip olduğu şartların (sonradan) ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 36/1-a; YUKKUY, 2016, md. 33/1-a) nedeniyle ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması işlemidir. Sona erme, düzenleme anında sahip olunan şartın sonradan ortadan kalktığı andan itibaren geçerli olacaktır. Ayrıca ikamet izni sahibi iken uzatma başvurusu yapan yabancının, başlangıçta sahip olduğu şartın sonradan kalktığı başvuru sırasında idarece öğrenilirse (ve ne zaman kalktığı da tespit edilemezse) ikamet izni uzatma başvurusu reddedilecektir. Burada da kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem mevcut ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

3.2.4. İzin verilmiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi

İkamet izninin verilmiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi (YUKK, 2013, md. 36/1-d; YUKKUY, 2016, md. 33/1-ç) halinde de belirleme işlemi herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Belirleme işleminin ya kararda detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiği değerlendirilmektedir. Burada ikamet izni başlangıçtan itibaren verilmiş amacına uygun kullanılmamışsa ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işlemine konu olacaktır; ancak sonradan verilmiş amacına uygun kullanılmadığı belirlenmişse, belirleme tarihi itibarıyla ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Kalış amacı dışında kullanmanın başlangıç tarihi belirlenebiliyorsa bu tarihten; belirlenemiyorsa da belirleme için oluşturulan tutanak ya da işlem tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır.

3.2.5. Sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı bulunması

Yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 36/1-c; YUKKUY, 2016, md. 33/1-c) hali yabancının ilk defa ikamet izni başvurusunda bulunduğu takdirde tespit edileceğinden ikamet izni başvurusu reddedilecektir. Sınır dışı etme kararı YUKK'ta açıkça düzenlenmiş olmakla birlikte GİB tarafından yabancıların durumunu takip veya girişine engel amaçlı bazı tahdit kayıtlarının/kodlarının kullanıldığı bilinmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25, 2024, s. 27-28; Göç İdaresi Genel

Müdürlüğü, 2017, s. 97); bu maddede bahsi geçen in ise takip amaçlı kodlardan ziyade doğrudan ülkeye girişı engelleyen yasakların bulunması olduğu kabul edilmektedir. Bu düzenlemeden sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı olan bir yabancının *de jure* ikamet izni başvurusunda bulunabileceğı ancak başvurusunun idarenin takdir yetkisi bulunmaksızın bağılı yetki ile ret işleminde sonuçlanacağı görülmektedir. İkamet izni başvurusunun reddi işleminde kaldırma veya geri alma şeklinde gerçekleşmemekte ve herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan ikamet izni başvurusunu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

Yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye’ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 36/1-c; YUKKUY, 2016, md. 33/1-c) hali herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, bu işlemlerle beraber eş zamanlı olarak ya da işlemler üzerine ivedilikle ikamet izni de sona erdirilecektir. Sınır dışı etme kararı alma, giriş yasağı kararı alma veya ikamet izni başvurusunun reddi işlemlerini gerçekleştiren valilik olup bu üç işlemin valiliğın farklı birimleri gerçekleştiriyor da olsa idarenin kendi işlemlerinden ilgili birimlerini “eş zamanlı veya işlemin ardından ivedilikle” haberdar edecek şekilde organize olduğu süreçsel yaklaşımla kabul edilmektedir. Bu şekilde ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması şeklinde gerçekleşecek ve sona erme, sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı tarihinden itibaren geçerli olacaktır. Bu işlemlerin değerlendirmeleri farklı olmak kaydıyla birlikte yapılmasında herhangi bir mahzur bulunmamaktadır.

3.2.6. Belirli süre yurt dışında bulunma nedeniyle kesinti

YUKK’un ilk halinde yer alan belirli bir süre yurt dışında bulunulması halinde ikamet izninin iptal edileceğine ilişkin hükümler uzun dönem ikamet izni hariç kaldırılmış ve yerine “*ikamet izninin yurt dışında kalış süresi bakımından iptaline ilişkin usul ve esasların yönetmelikle*” (YUKK, 2013, md. 36/2) düzenleneceğı hükmüne yer verilmişse de çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla henüz bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak aile ikamet izni sahibi yabancının bir yılda yüz seksen günden fazla süreyle yurtdışında bulunması halinde ikamet izninin iptal edileceğı (YUKKUY, 2016, md. 33/1-d) şeklindeki YUKKUY hükmü hala korunmaktadır. Diğer bir ifadeyle yapılan değişiklikle bu iptal nedeni YUKK’tan kaldırılmıştır, ancak YUKKUY’da hala durmaktadır. Önceki bölümde yer alan yönetmelikle düzenlemeye ilişkin değerlendirmeler bu başlık için de geçerlidir.

3.2.7. Anlaşmalı evlilik nedeniyle iptal

YUKK’ta aile ikamet izni özelinde yukarıdakiler dışında başka iptal sebepleri de öngörülmüştür (Özgür, 2021, s. 335). YUKK sırf ikamet izni alabilmek amacıyla yapılan ve uygulamada “beyaz, sahte, formalite, muvazaalı [danışıklı (Yılmaz, 1996, s. 575)], calı [yapmacık, sahte, düzmece (Yılmaz, 1996, s. 140)] evlilik” de denilen anlaşmalı evliliklere bazı sonuçlar bağlamıştır (YUKK, 2013, md. 37; YUKKUY, 2016, md. 34). Burada bahsi geçen sonuçlar evliliğın geçerliliğı ile ilgili olmayıp yabancının ülkemizde kalış amacının olup olmadığıyla ilgilidir (A. Soylu, 2017b, s. 138). Bu çalışma kapsamında mevzuatta yer alan araştırmaya ilişkin esaslar, komisyon, rapor gibi hususlar incelenmemiş olup sadece ikamet izninin sona ermesine ilişkin hususlar ele alınmıştır. YUKK, aile ikamet izni verilmeden veya uzatılmadan önce makul şüphe varsa, evliliğın sırf ikamet izni alabilme amacıyla yapıp yapılmadığının valiliklerce araştırılacağını ve araştırma sonucunda, evliliğın bu amaçla yapıldığı (YUKKUY, 2016, md. 33/1-e) tespit edilirse aile ikamet izni verilmeyeceğini, verilmişse iptal edileceğini düzenlemektedir (YUKK, 2013, md. 37/1). Anlaşmalı evlilik yoluyla alındığı tespit edilen ve sonradan (geçmişe etkili olarak) iptal edilen (geri alınan) ikamet

izinleri, YUKK'ta öngörülen ikamet izni sürelerinin toplanmasında hesaba katılmamaktadır (YUKK, 2013, md. 37/3). AB Direktiflerinde anlaşmalı evlat edinmenin (Aile Birleşimi Direktifi, 2003, md. 16) de iptal etme sebebi olarak düzenlendiği görülmekle birlikte YUKK'ta bu yönde bir düzenleme yer almamaktadır.

3.3. Öğrenci ikamet izninin sona ermesi

Öğrenci ikamet izninin süresi, şartları, iptal veya uzatılmama durumları YUKK'un 38 ile 40'ıncı maddeleri ile YUKKUY'un 35 ile 39'uncu maddeleri arasında düzenlenmiştir. YUKK'un "öğrenci ikamet izni talebinin reddi, iptali veya uzatılmaması" başlıklı 40'ıncı maddesinde; YUKK'un "öğrenci ikamet izninin şartları" başlıklı 39'uncu maddesinde aranan şartların karşılanmaması veya ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 40/1-a; YUKKUY, 2016, md. 39/1), öğrenimin sürdürülemeyeceği konusunda kanıtların ortaya çıkması (YUKK, 2013, md. 40/1-b; YUKKUY, 2016, md. 39/1), öğrenci ikamet izninin, veriliş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi (YUKK, 2013, md. 40/1-c; YUKKUY, 2016, md. 39/1) veya yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 40/1-ç; YUKKUY, 2016, md. 39/1) şeklinde tahdidi olarak sayılan hallerden birinin veya birkaçının bulunması halinde yabancıya öğrenci ikamet izni verilmeyeceği, verilmişse iptal edileceği veya ikamet izninin süresi bitmişse uzatılmayacağı düzenlenmiştir. Hükmün lafzi yorumundan da idarenin takdir yetkisinin bulunmadığı ve bağlı yetki kullandığı görülmektedir.

Türkiye Burslusu öğrencilerin öğrenci ikamet izinlerinin reddi, uzatılmaması veya iptali halinde (bursu kesilmek üzere) burs veren kuruma da bilgi verileceği düzenlenmiştir (YUKKUY, 2016, md. 39/2). İkamet izni başvurusunun reddi/uzatılmaması veya iptal kararı da, yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilmelidir (YUKKUY, 2016, md. 39/3). Tebligat yabancıya anlaşılabilecek dillerden birinde yapılmalı ve tebligatta özel ihtiyaç sahibi yabancıların durumları gözetilmelidir. Tebligat kayıtlı elektronik posta aracılığıyla da yapılabilir (YUKKUY, 2016, md. 120).

3.3.1. Şartların yerine getirilememesi

İkamet iznine ilk defa başvuran yabancıya başvurusunun ikamet izni için aranan şartların yerine getirilmemesi (YUKK, 2013, md. 40/1-a; YUKKUY, 2016, md. 39/1) nedeniyle reddedilmesi, ikamet izni başvurusunun reddi işlemidir. Burada kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır. Şartlar yerine getirilmemesine rağmen sehven bir izin düzenlenmişse, bu izin geri alma suretiyle sonra erdirilmelidir.

3.3.2. Şartların ortadan kalkması

İkamet izni sahibi yabancıya başlangıçta sahip olduğu şartların (sonradan) ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 40/1-a; YUKKUY, 2016, md. 39/1) nedeniyle ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması işlemidir. Sona erme, düzenleme anında sahip olunan şartın sonradan ortadan kalktığı andan itibaren geçerli olacaktır. Ayrıca ikamet izni sahibi iken uzatma başvurusu yapan yabancıya, başlangıçta sahip olduğu şartın sonradan kalktığı başvuru sırasında idarece öğrenilirse (ve ne zaman kalktığı da tespit edilemezse) ikamet izni uzatma başvurusu reddedilecektir. Burada da kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem mevcut ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

3.3.3. Öğrenimin sürdürülelemeyeceğinin anlaşılması

Öğrenimin sürdürülelemeyeceği konusunda kanıtların (ikamet izni düzenlendikten sonra) ortaya çıkması (YUKK, 2013, md. 40/1-b; YUKKUY, 2016, md. 39/1) halinde de ikamet izni hemen sona ermeyecek olup burada çıkan kanıtlara dayanarak öğrenimin sürdürülelemeyeceğini ortaya koyan bir tespit işleminin yapılması gerekmektedir. Bu tespit işlemi herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Tespit işleminin ya kararda detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiği değerlendirilmektedir. Burada öğrenim hiç başlamamış veya sürdürülmemişse ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işlemine konu olacaktır; ancak kanıtlardan sonradan sürdürülelemeyeceği tespit edilmişse, tespit tarihi itibarıyla ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Sebebin ortaya çıktığı tarih belirlenebiliyorsa bu tarihten; belirlenemiyorsa da tespit için oluşturulan tutanak ya da işlem tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır. Tespit noktasında yükseköğretim kurumlarının yabancı öğrencinin öğrencilik ve kayıt durumlarındaki değişiklikleri valiliğe (İGİM'e) bildirmesi (Halıcı, 2017, s. 439) esas alınabilecektir.

3.3.4. İzin verilmiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi

İkamet izninin verilmiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi (YUKK, 2013, md. 40/1-c; YUKKUY, 2016, md. 39/1) halinde de belirleme işlemi herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Belirleme işleminin ya kararda detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiği değerlendirilmektedir. Burada ikamet izni başlangıçtan itibaren verilmiş amacına uygun kullanılmamışsa ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işlemine konu olacaktır; ancak sonradan verilmiş amacına uygun kullanılmadığı belirlenmişse, belirleme tarihi itibarıyla ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Kalış amacı dışında kullanmanın başlangıç tarihi belirlenebiliyorsa bu tarihten; belirlenemiyorsa da belirleme için oluşturulan tutanak ya da işlem tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır.

3.3.5. Sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı bulunması

Yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 40/1-ç; YUKKUY, 2016, md. 39/1) hali yabancının ilk defa ikamet izni başvurusunda bulunduğu takdirde tespit edileceğinden ikamet izni başvurusu reddedilecektir. Sınır dışı etme kararı YUKK'ta açıkça düzenlenmiş olmakla birlikte GİB tarafından yabancıların durumunu takip veya girişine engel amaçlı bazı tahdit kayıtlarının/kodlarının kullanıldığı bilinmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25, 2024a, s. 27-28; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017, s. 97); bu maddede bahsi geçen ise takip amaçlı kodlardan ziyade doğrudan ülkeye girişi engelleyen yasakların bulunması olduğu kabul edilmektedir. Bu düzenlemeden sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı olan bir yabancının *de jure* ikamet izni başvurusunda bulunabileceği ancak başvurusunun idarenin takdir yetkisi bulunmaksızın bağlı yetki ile ret işlemi olarak sonuçlanacağı görülmektedir. İkamet izni başvurusunun reddi işlemi de kaldırma veya geri alma şeklinde gerçekleşmemekte ve herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan ikamet izni başvurusunu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

Yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 40/1-ç; YUKKUY, 2016, md. 39/1) hali herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, bu işlemlerle beraber eş

zamanlı olarak ya da işlemler üzerine ivedilikle ikamet izni de sona erdirilecektir. Sınır dışı etme kararı alma, giriş yasağı kararı alma veya ikamet izni başvurusunun reddi işlemlerini gerçekleştiren valilik olup bu üç işlemi valiliğin farklı birimleri gerçekleştiriyor da olsa idarenin kendi işlemlerinden ilgili birimlerini “eş zamanlı veya işlemin ardından ivedilikle” haberdar edecek şekilde organize olduğu süreçsel yaklaşımla kabul edilmektedir. Bu şekilde ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması şeklinde gerçekleşecek ve sona erme, sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı tarihinden itibaren geçerli olacaktır. Bu işlemlerin değerlendirmeleri farklı olmak kaydıyla birlikte yapılmasında herhangi bir mahzur bulunmamaktadır.

3.4. Uzun dönem ikamet izninin sona ermesi

Uzun dönem ikamet izni, iptalinin zorlaştırılması (Asar, 2025, s. 112) ile diğer izinlerden ayrılmaktadır. YUKK’un “uzun dönem ikamet izninin iptali” başlıklı 45’inci maddesinde tahdidi olarak sayılan hallerden birinin veya birkaçının bulunması halinde uzun dönem ikamet izni iptal edilmektedir. Diğer bir deyişle “*yabancıнын, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturması*” (YUKK, 2013, md. 45/1-a; YUKKUY, 2016, md. 42/1) veya “*sağlık, eğitim ve ülkesindeki zorunlu kamu hizmeti dışında bir nedenle kesintisiz bir yıldan fazla süreyle Türkiye dışında bulunması*” (YUKK, 2013, md. 45/1-b; YUKKUY, 2016, md. 42/2) hallerinde uzun dönem ikamet izni sona erdirilmektedir. Hükümlerin lafzi yorumundan idarenin takdir yetkisinin bulunmadığı ve bağlı yetki kullandığı görülmektedir (A. Soylu, 2025b, s. 261).

Son olarak ikamet izni başvurusunun reddi veya iptal kararı yabancıya ya da yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilmelidir (YUKKUY, 2016, md. 42/5). Tebligat yabancıнын anlayacağı dillerden birinde yapılmalı ve tebligatta özel ihtiyaç sahibi yabancıların durumları gözetilmelidir. Tebligat kayıtlı elektronik posta aracılığıyla da yapılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 120).

3.4.1. Kamu düzeni veya güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturma

Uzun dönem ikamet izninin iptal nedenlerinde Avrupa İkamet Sözleşmesi’nden farklı olarak genel ahlak (Avrupa İkamet Sözleşmesi, 1955, md. 3/3) gibi (Özkan, 2013, s. 173) muğlak bir ifadenin aranmadığı da görülmektedir. Ayrıca uzun dönem ikamet iznine geçişte tehdit oluşturmama aranırken, iptal işleminde ciddi nitelikte tehdit (Avrupa İkamet Sözleşmesi, 1955, md. 3/3) olmanın getirilmesi bu iznin iptalini zorlaştırmayı amaçlamaktadır (Asar, 2015, s. 72-73).

Uzun dönem ikamet izninin iptali için ciddi tehdidin oluşmasının tespiti idarenin takdirine bırakılmıştır (Koca, 2016, s. 75) ve tehdit olarak nitelendirilecek hususlara ilişkin bir somutlaştırmaya gidilmemiştir. Bir yabancıнын kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturması (YUKK, 2013, md. 45/1-a; YUKKUY, 2016, md. 42/1) halinde ikamet izni “hemen ve resen” sona ermeyecek olup ciddi tehdit olmayı ortaya koyan bir tespit işleminin yapılması gerekecektir. Bu tespit işlemi herhangi bir başvuru yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Tespit işleminin ya kararda detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiği değerlendirilmektedir. Burada ciddi tehdit oluşturma halinin varlığı başlangıçtan itibaren ortaya konulmuşsa ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işlemine konu olacaktır; ancak sonradan ortaya çıktığı tespit edilmişse, tespit tarihi itibarıyla iznin ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Sebebin ortaya

çıktığı tarih belirlenebiliyorsa bu tarihten; belirlenemiyorsa da tespit için oluşturulan tutanak ya da işlem tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır.

YUKK'un 45'inci maddesinin ikinci fıkrasında sadece (b) bendi kapsamında iptal durumunda yeniden uzun dönem ikamet iznine başvuruya ilişkin düzenleme bulunduğundan, aksiyle kanıt (*argumentum a contrario*) gereği, (a) bendi kapsamında uzun dönem ikamet izni iptal edilen yabancıların yeniden başvuru yapamayacağı değerlendirilmektedir. Hatta kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından "*ciddi tehdit*" oluşturması nedeniyle izinleri iptal edilenler, YUKK'ta belirtilen diğer ikamet izni türleri için de başvuru yapamamaktadırlar (YUKKUY, 2016, md. 42/4). Bunların YUKK'un 54'üncü maddesinde aranan kamu düzeni veya güvenliği açısından tehdit olma durumunu "*ciddi tehdit*" olmakla evleviyetle (*argumentum a fortiori*) sağladıkları görülmekte olup bunların sınır dışı edilmesi gerektiği açıktır (A. Soylu, 2025b, s. 261).

25 Kasım 2003 tarihli ve 2003/109/EC sayılı Uzun Dönem İkamet Direktifinde de uzun dönem ikamet izni sahibi yabancıların sınır dışı edilmesi konusunda YUKK'taki ile benzer güvenceler yer aldığı görülmektedir. Üye devletler, uzun dönem ikamet eden bir kişi hakkında yalnızca kamu düzeni veya güvenliği açısından fiili ve yeterince ciddi bir tehdit oluşturması halinde sınır dışı etme kararı alabilmektedir (Uzun Dönem İkamet Direktifi, 2003, md. 12/1) ve bu kararın da ekonomik saiklerle verilmemiş olması gerekmektedir (Uzun Dönem İkamet Direktifi, 2003, md. 12/2). Diğer yandan Uzun Dönem İkamet Direktifinde kişi hakkında sınır dışı etme tedbirinin benimsenmesi durumunda, on iki aylık kesinti olmuş gibi uzun dönem ikamet statüsünün devam etmeyeceği (kaldırılacağı) de düzenlenmiştir (md. 9/1-b). Yine 29 Nisan 2004 tarihli ve 2004/38/EC sayılı Serbest Dolaşım ve İkamet Etme Hakkı Direktifinde de kişi hakkında sınır dışı kararı alınmasıyla ikametın sürekliliğinin bozulacağı (ikamette kesinti oluşacağı) düzenlenmiştir (md. 21).

3.4.2. Belirli süre yurt dışında bulunma nedeniyle kesinti

Uzun dönem ikamet izni sahibi yabancı için "*sağlık, eğitim ve ülkesindeki zorunlu kamu hizmeti dışında bir nedenle kesintisiz bir yıldan fazla süreyle Türkiye dışında bulunması*" (YUKK, 2013, md. 45/1-b) halinde ikamet izninin kesintiye uğradığı ve iptal edileceği düzenlemesi bulunmaktadır.

Avrupa Birliği (AB) uygulamasında da uzun dönem ikamet dışındaki kalışlar için "*yılda altı ayı aşmayan geçici kesintiler, zorunlu askerlik hizmeti nedeniyle daha uzun süreli kesintiler, hamilelik/doğum, ağır hastalık, öğrenim, mesleki eğitim, başka bir üye devlette veya üçüncü bir ülkede görevlendirme gibi önemli nedenlerle en fazla on iki ay kesintisiz ülke dışında kalışlar*" ikamet izninin geçerliliğini etkilememekte (Serbest Dolaşım ve İkamet Etme Hakkı Direktifi, 2004, md. 11/2); uzun dönem ikamet izni içinse (on yıllık yenileme süresi içinde) ülke dışında iki yılı aşan kalışlar kesinti sayılmaktadır (Serbest Dolaşım ve İkamet Etme Hakkı Direktifi, 2004, md. 20/3). Önceki tarihli Uzun Dönem İkamet Direktifine göre ise; on iki aydan fazla süre AB dışında kalınmışsa uzun dönem ikamet izni kesinti nedeniyle iptal edilebilmektedir (md. 9). Burada bir yıl arayla çıkan iki Direktifin aynı konuda farklı süreler içerdiği; ancak bu farklılığın sebebinin, Serbest Dolaşım ve İkamet Etme Hakkı Direktifinin AB vatandaşları ve aile üyelerine, Uzun Dönem İkamet Direktifinin ise üçüncü ülke vatandaşlarının süresiz kalışlarına yönelik düzenlemeler içermesi olduğu görülmektedir.

YUKK'a göre uzun dönem ikamet iznine sahip bir yabancıнын yurt dışında kesintisiz bir yıl ve üzeri bulunması halinde durumun idare tarafından öğrenildiği anda veya yabancıнын durumu bildirdiği anda bir yıllık kesintinin hesaplanarak son gününden itibaren ikamet izninin sona erdirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Uzun dönem ikamet izni süresiz olarak

düzenlendiğinden sona ermenin mutlaka idare tarafından kaldırma şeklinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Sağlık, eğitim ve ülkesindeki zorunlu kamu hizmeti dışında bir nedenle kesintisiz bir yıldan fazla süreyle Türkiye dışında bulunması gibi nedenlerle uzun dönem ikamet izni iptal edilen yabancının yeniden başvuru yapabilmesine (YUKK, 2013, md. 45/2) yönelik hususlar ise YUKKUY'da ayrıca düzenlenmiştir.

3.5. İnsani ikamet izninin sona ermesi

İnsani ikamet izninin süresi, şartları, iptal veya uzatılmama durumları YUKK'un 46 ve 47'nci maddelerinde düzenlenmiştir. YUKK'un "insani ikamet izninin iptali veya uzatılmaması" başlıklı 47'nci maddesine göre insani ikamet izni, iznin verilmesini zorunlu kılan şartlar ortadan kalktığında İçişleri Bakanlığının onayı alınmak kaydıyla valiliklerce iptal edilmekte veya uzatılmamaktadır (Ekşi, 2018, s. 271). Bu usule ilişkin olarak valiliğin, insani ikamet izinlerinin süresi içinde, bu izinlerin verilmesine dayanak teşkil eden şartların ortadan kalkıp kalkmadığına ilişkin resen değerlendirme yaparak İçişleri Bakanlığına bilgi vereceği, iznin verilmesini zorunlu kılan şartlar ortadan kalktığında da onay alınmak kaydıyla ikamet izninin valiliklerce iptal edileceği veya uzatılmayacağı düzenlenmiştir (YUKKUY, 2016, md. 44/2). İkamet izninin verilmesini zorunlu kılan şartların (sonradan) ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 47; YUKKUY, 2016, md. 44/2) nedeniyle ikamet izninin sona erdirilmesi, ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması işlemidir. Sona erme, sahip olunan şartların ortadan kalktığı andan itibaren geçerli olacaktır. Ayrıca ikamet izni sahibi iken uzatma başvurusu yapan yabancının, başlangıçta sahip olduğu şartın sonradan kalktığı başvuru sırasında idarece öğrenilirse (ve ne zaman kalktığı da tespit edilemezse) ikamet izni uzatma başvurusu reddedilecektir. Burada da kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem mevcut ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

Valilik, İçişleri Bakanlığının onayı doğrultusunda insani ikamet izninin iptali veya uzatılmamasına ilişkin kararı, ikamet izni süresi bitmeden en geç on beş gün önce yabancıya bildirmek durumundadır (YUKKUY, 2016, md. 44/2). Bu bildirim yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına yapılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 44/7). İnsani ikamet izninin iptalinde diğer izinlerden farklı olarak idareye, sadece YUKKUY hükmü ile ikamet izninin bitiminden on beş gün öncesine kadar tebliğ etme yükümlülüğü getirilmiştir. Yine de bu tebligatın belirlenen düzenleyici süre içinde yapılamaması sona erme işleminin geçerliliğini etkilememektedir (Ekşi, 2018, s. 272). Tebligat yabancının anlayacağı dillerden birinde yapılmalı ve tebligatta özel ihtiyaç sahibi yabancıların durumları da gözetilmelidir. Tebligat kayıtlı elektronik posta aracılığıyla da yapılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 120).

3.6. İnsan ticareti mağduru ikamet izninin sona ermesi

İnsan ticareti mağduru ikamet izninin süresi, şartları, iptal veya uzatılmama durumları YUKK'un 48 ve 49'uncu maddelerinde düzenlenmiştir. YUKK'ta ve YUKKUY'da açıkça düzenlenmemiş olsa da bu ikamet izni başvurusunun reddi, iptali veya uzatılmaması kararı da yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilmelidir. Tebliğ hususunun sadece bu izin yönünden düzenlenmemiş olmasında özel bir amaç olduğu düşünülmemekte, aksine yönetmelik hazırlanırken gözden kaçmış olabileceği değerlendirilmektedir.

Ayrıca YUKK'un 55'inci maddesinin birinci fıkrasının (ç) bendi uyarınca "*mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları*" hakkında YUKK'un 54'üncü maddesi kapsamında olsalar dahi sınır dışı etme kararı alınamamaktadır. Ancak bu

kişilerden, belli bir adreste ikamet etmeleri veya istenilen şekil ve sürelerde bildirimde bulunmaları istenebilmektedir. Bu da bu iznin iptalini diğer ikamet izinlerinden ayıran bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.6.1. Suçun failleriyle bağ kurulması

İnsan ticareti mağduru ikamet izni, insan ticareti mağduru olduğu veya olabileceği yönünde kuvvetli şüphe bulunan yabancının, kendi girişimleriyle suçun failleriyle yeniden bağ kurduğunun belirlenmesi durumunda iptal edilmektedir (YUKK, 2013, md. 49/2). YUKKUY'un 46'ncı maddesinde ise “*yabancının, kendi girişimleriyle suçun failleriyle yeniden bağ kurduğunun belirlenmesi*” durumuna ek olarak “*yabancının getirilen yükümlülüklerle uymaması veya mağdur olmadığına anlaşılmaması*” durumlarında da mağdur destek programının sonlandırılacağı ve verilmiş ikamet izninin iptal edileceği düzenlenmiştir. Buradaki sona erme işlemi kaldırma şeklinde gerçekleşecektir ve izin, tespitin gerçekleştiği andan itibaren sona ermiş olacaktır.

3.6.2. Mağdur olunmadığının anlaşılmaması

Mağdurun, mağdur olmadığına anlaşılmaması durumu hariç diğer fiilleri zorlama, korkutma, şiddet, tehdit gibi nedenlere bağlı olarak iradesi dışında yaptığına tespit edilmesi durumunda ise ikamet izninin iptal edilmeyeceği açıktır (YUKKUY, 2016, md. 46/2). Bu düzenleme YUKK'ta yer almamasına rağmen YUKKUY ile yabancının lehine olacak şekilde düzenlenmiştir. Mağdur olmadığı anlaşılmışsa ikamet izni geri alma suretiyle sona erdirilecektir.

3.6.3. Üç yılın dolması

Mezkûr izin altışar aylık periyotlarla toplamı en fazla üç yıl olacak şekilde düzenlenmektedir (YUKK, 2013, md. 49/1). Bu da üç yıldan sonra yapılacak uzatma başvuruları sonucunda ikamet izninin uzatılmamasını (diğer bir deyişle başvurunun reddedilmesini) gerektirmektedir.

4. Sona Erme Kararının veya İcrasının Ertelenmesi

YUKK'ta Türkiye içinden yapılan ikamet izni talebinin reddi, ikamet izninin uzatılmaması veya iptali ile ilgili işlemler sırasında yabancının “*Türkiye'deki aile bağları, ikamet süresi, menşe ülkesindeki durumu ve çocuğun yüksek yararı*” göz önünde bulundurulmakta ve alınması gereken karar ertelenebilmektedir (md. 25). YUKKUY'da ise bu kararın icrasının ertelenmesi düzenlenmektedir. Her iki düzenlemeye göre de yabancı hakkında sayılan şartlar varsa alınması gereken sona erme kararı alınmamakta; alınsa da icrası ertelenmektedir. Bu durumdaki yabancıya harca tabi olmayan, şekli ve içeriği GİB tarafından belirlenen ve Türkiye'de bir ay süresince kalma hakkı sağlayan belge⁴ verilmektedir. Bir aylık süre sonunda bu yabancılar hakkında tekrar değerlendirme yapılmakta ve yabancının ülkemizde kalmasını gerektiren durumunun devam ettiğinin anlaşılmaması halinde söz konusu belgenin süresi birer aylık sürelerle uzatılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 22/18); ancak belgenin kaç kere

⁴ Bu belge de çıkış izin belgesine benzer bir belge olarak düşünülebilir. Geçicidir ve harca tabi değildir, ancak yabancının bu belge ile kaldığı sürelerin harcı tahsil edilmektedir.

düzenleneceğine dair bir kısıt zikredilmemiştir. Bu belgelerin düzenlenmesi sırasında yabancidan kalacağı sürenin harcının da tahsil edileceği düzenlenmiştir. Buradaki belgenin isimsiz bir belge olduğu ve YUKK'a dayanmadığı görülmekte olup bu tür istisnai düzenlemelerin yabancının lehine de olsa azaltılması gerektiği ve tüm statü veren belgelerin kanunla düzenlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

YUKK'un "*İkamet izni talebinin reddi, ikamet izninin uzatılmaması veya iptali ile ilgili işlemler sırasında yabancının Türkiye'deki aile bağları, ikamet süresi, menşe ülkesindeki durumu ve çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurulur ve kararın icrası ertelenebilir.*" şeklindeki 25'inci maddesiyle ilgili bazı AİHM kararının incelenmesinde de fayda görülmektedir.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin (AİHS) 8'inci maddesinde mevcut şartlara göre yetkililer tarafından bir müdahaleden (sınır dışı etme, zorla çıkartma, giriş yasağı) veya pozitif bir yükümlülük olup olmadığı sorusunu doğurabilecek bir harekete geçmeme (ikamet izni vermeme) halinden bahsedilebilmektedir. AİHM, başvurucunun yaşını, dil bilme düzeyini, milliyetini, gideceği ülkede akrabalarının olup olmadığını, geri dönmesi veya temas halinde olduğu kişiler konusunda engelleri göz önünde bulundurmakta ve kişinin içinde bulunacağı durum ile devlet tarafından hakka müdahalede öne sürülen amaçları tartmaktadır (Dutertre, 2007, s. 324).

AİHM bir davada (Berrehab-Hollanda, 21.06.1998, paragraf 29) bir yabancının beraber çocuk sahibi olduğu Hollanda vatandaşı olan kişiden boşandıktan sonra sınır dışı edilmesinin, AİHS'in 8'inci maddesinin ikinci fıkrasına göre orantılı olmadığına karar vermiştir. Hollanda sınır dışı etme işlemini, istihdam piyasasını koruma ve ülkenin ekonomik refahı için gerekli olduğundan bahisle savunmuştur ancak AİHM, başvurucunun ilk defa izin isteyen değil birkaç yıldır Hollanda'da yaşayan bir yabancı olduğunu, bir evi ve işi olduğunu, kızının çok küçük olduğunu ve bağımsız bir ikamet izni verilmeyerek sınır dışı edilmesi durumunda aile bağlarının tehlikeye gireceğinden bahisle Hollanda aleyhine ihlal kararı vermiştir. Yine AİHM bir kararında (Ahmut-Hollanda, 28.11.1996, 21702/93, paragraf 67) bir devletin kendi topraklarında yerleşmiş göçmenlerin akrabalarını da kendi topraklarına sokma yükümlülüğünün, söz konusu kişilerin içinde bulunduğu duruma ve kamu yararına bağlı olduğunu, yerleşmiş devletler hukukuna göre bir devletin vatandaşı olmayan kişilerin topraklarına girişini kontrol etme hakkına sahip olduğunu, göçmenler söz konusu olduğunda AİHS'in 8'inci maddesinin bir devleti göçmenlerin ikamet etmek istediği ülkeyi seçme hakkına saygı göstermeye ve kendi topraklarında ailenin bir araya gelmesine izin vermeye zorlayamayacağını belirtmiştir. Buna göre AİHM, başvurucunun başka bir ülkede de aile birleşimi yapabileceğini, buna bir engel olmadığını, kendisine oturma izni verilmemesinin başvurucunun menfaati ile göçü kontrol etmenin yararı arasında adil bir denge kurulmamış olduğunu göstermeyeceğine hükmetmiştir (Dutertre, 2007, s. 325).⁵

Bir diğer kararında da (Baghli-Fransa, 30.11.1999, 34374/97, paragraf 36-37 ve 48-49) yabancının ülkede aile bağları olan kişiler olmasına rağmen işlediği suçla orantılı olarak kendisine on yıl ülkeye giriş yasağı uygulanmasını ihlal olarak değerlendirmemiştir. AİHM bu davada yabancının eğitimini nerede tamamladığına (Fransa), askerlik hizmetini hangi ülkede yaptığına (Cezayir), kaynak ülkede çalışma ve kalma durumuna, ailesinin hangi ülkede yaşadığına (Fransa), medeni haline ve çocuk sayısına, var olan ilişkilerine bakarak karar vermiştir (Dutertre, 2007, s. 329).

⁵ Benzer bir karar için bkz. Boultif-İsviçre, 02.08.2001, 54273/2000, paragraf 53-56.

Uzun Dönem İkamet Direktifine göre de üye devletlerin uzun dönem ikamet eden bir kişi hakkında sınır dışı etme kararı almadan önce *“kendi topraklarındaki ikamet süresi, kişinin yaşı, kişi ve aile üyeleri açısından sonuçları, ikamet edilen ülkeyle bağlantılar veya menşe ülkeyle bağlantıların bulunmaması”* hususlarını göz önünde bulundurması gerekmektedir (md. 12/3). 22 Eylül 2003 tarihli ve 2003/86/EC sayılı Aile Birleşimi Direktifinde de benzer düzenleme yer almakta olup üye devletler ret, uzatmama, iptal veya sınır dışı etme durumlarında kişinin aile ilişkilerinin niteliğini ve sağlamlığını, ikamet süresini, menşe ülkesiyle ailevi, kültürel ve sosyal bağlarının varlığını dikkate almak durumundadır (md. 17).

YUKK’un 25’inci maddesinin ise benzer gerekçelerle sadece uzun dönem değil tüm ikamet izinleri için iptal kararlarını erteleyebilme imkânı getirdiği görülmektedir. Ayrıca yabancıların ülkedeki kalış süresi uzadıkça, sona erme veya sınır dışı edilme durumlarıyla daha zor karşılaşması beklenmektedir. Bu yüzden YUKK’un 25’inci maddesi kapsamında yapılacak değerlendirmelerde, yukarıda zikredilen AIHM kararları ile Direktiflerdeki hususların da dikkate alınmasında yarar bulunmaktadır.

Sonuç

YUKK’taki haliyle sona erme halleri birbirine karışabilmekte ve bazı durumlarda yabancı hakkında olumsuz değerlendirme yapılmasına dahi neden olabilmektedir. Yabancıların ikamet izni başvurularında, haklarında daha önce verilmiş iptal kararı olup olmadığı ve bunun nedenleri de doğal olarak değerlendirmelere dahil edilebilmektedir. Diğer yandan sona erme hallerinin ileriye ve geçmişe etkili olmalarının belirlenmesi de hesaplamalarda, harç iadelerinde ve diğer kurumların işlemlerinde önemli olduğundan yapılacak düzenlemelerde yer almalıdır. İkamet izni harçları ile ikamet izni belge bedelinin tahsilinin ve sona erme nedenine bağlı olarak yabancıya iade edilip edilmeyeceğinin de her bir sona erme hali ile ilişkisi kurularak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

İkamet izninin verilmiş amacı dışında kullanıldığının veya yabancıların artık kalış amacının kalmadığının ya da öğrencilik durumunun artık devam etmediğinin belirlenmesine yönelik işlemlerin ya sona erme kararında detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olacak bir hazırlayıcı işlem ile ortaya konulması hususu da düzenlenmelidir.

Yabancıların statüsünü değiştiren bir işlemin GİB dışında bir kurumca tesis edilmesi ve iki kurumun yönetim bilişim sistemleri arasındaki iki yönlü veri akışına izin veren entegrasyon ile paylaşılması halinde de ikamet izninin otomatik olarak sona ermesini gerektiren iş süreçleri varsa bunların yabancıların talebiyle sona erecek şekilde ya da yabancıyı durumdan haberdar edecek mekanizmalarla kurgulanması gerektiği değerlendirilmektedir.

Tüm sona erme hallerinin yabancıya, yasal temsilcisine veya vekâletnameyi haiz avukatına tebliğ edilmesi, tebligatta da sona erme kararlarına karşı itiraz haklarını etkin şekilde nasıl kullanabileceği ile diğer yasal hak ve yükümlülüklerinin de çok dilli olarak (yabancıların anlayacağı dil dahil edilerek) yer alması gerektiği düşünülmektedir.

Ülkeye yerleşme hürriyeti kapsamında değerlendirilebilecek ikamet izni sahibi olma durumu, yabancıların yurt dışında geçirdiği belli süreler sebebiyle sona erdirilebilmektedir. Bu hak sınırlamasının Anayasa’ya uygun olması için YUKKUY ile değil yeniden YUKK ile düzenlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Ayrıca yabancıların ülkede yasal kalış süresi arttıkça ikamet izninin sona erdirilmesinin de zorlaşması beklenmekte; sona erme kararı alınmadan önce yabancıların “Türkiye’deki aile bağları, ikamet süresi, medeni durumu, çocuk sayısı, ailesinin nerede yaşadığı, menşe ülkedeki durumu, çocuğun yüksek yararı, yaşı, dil bilme

düzeyi, uyruğu, menşe ülkede yakınlarının veya menşe ülkeyle sosyal-kültürel bağlarının olup olmaması” gibi hususların gözetilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak her bir ikamet izni türüne ilişkin sona erme hükümlerinin, YUKK uyarınca lafzen “iptal” olarak adlandırılrsa da hukuki etki ve sonuçları bakımından birbirinden farklı nitelikler taşıdığı ve uygulamada ortaya çıkan “kaldırma, geri alma, düzeltme, değiştirme, kısaltma, feragat, konusuz kalma, ilgilinin ölümü, mahkeme kararıyla iptal, sürenin dolması” gibi maddi ve hukuki sonuçları/durumları tam olarak karşılamadığı görülmekte olup ikamet izinlerinin sona erme hallerinin kapsamlı, ayrıntılı ve ayrıştırılmış biçimde düzenlenmesi suretiyle uygulayıcılar açısından tereddütlerin giderileceği, yabancılar açısından ise hukuki belirlilik ve öngörülebilirliğin artırılacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Asar, A. (2015). *Göç yönetimi: Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu sonrası Türkiye’de yeni dönem*. Ankara: Pelin Ofset.
- Asar, A. (2025). *Yabancılar hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Avrupa İkamet Sözleşmesi (1955). RG: 17.09.1989-20285.
- Avrupa Konseyi Aile Birleşimi Direktifi, 2003/86/EC (2003). RG: 03.10.2003-L251.
- Avrupa Konseyi Serbest Dolaşım ve İkamet Etme Hakkı Direktifi, 2004/38/EC (2004). RG: 30.04.2004-L158/77.
- Avrupa Konseyi Uzun Dönem Direktifi, 2003/109/EC (2003). RG: L016, 23.01.2004, S. 44-53.
- Aygül, M., ve Camız, R. (2021). Türk vatandaşı çocukların yabancı ebeveynlerinin aile hayatına saygı hakkı kapsamında Türkiye’de ikamet. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2 (2), 373-426.
- Çağlayan, R. (2000). İdari işlemin geri alınması üzerine. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (1-2), 43-58.
- Değerli Kağıtlar Kanunu 210 (1963). RG: 28.02.1963-11343.
- Dutertre, G. (2007). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından örnekler*. Avrupa Konseyi Yayınları.
- Ekşi, N. (2014). *Yabancılar ve uluslararası koruma hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Ekşi, N. (2018). Mahkeme kararları ışığında insani ikamet izni. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 38 (2), 243-283.
- Elçin, D. (2017). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu’nda aile ikamet izni: Aile hayatı hakkı mı? Aile birleşimi hakkı mı? *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 7 (30), 117-198.
- Erten, R. (2015). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu hakkında genel bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 3-52.
- Esen, E. (2019). *Türk hukukunda yabancıların ikamet izinleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). *Göç İdaresi Başkanlığı 2022 yılı faaliyet raporu*. Erişim tarihi: 28 Şubat 2025 <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Kurumsal/Strateji/2023-Mayis-/2022-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024a). *Göç İdaresi Başkanlığı 2023 yılı faaliyet raporu*. Erişim tarihi: 17 Mart 2025 <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Mali-Tablolar/FAALIYET-RAPORU/2023/2023-Yili-I%CC%87dare-Faaliyet-Raporu.pdf>

- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024b). *İkamet izni başvuruları noterlikler üzerinden de yapılmaya başlandı*. Erişim tarihi: 05 Nisan 2025 <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izni-basvurulari-noterlikler-uzerinden-de-yapilmaya-baslandi>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2016 yılı idare faaliyet raporu*. Erişim tarihi: 26 Şubat 2025 <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/Stratejik-Yonetim/Faaliyet-Raporlari/2016-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf>
- Gözler, K. (2009). *İdare hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Günday, M. (2015). *İdare hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Halıcı, S. (2017). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu uyarınca öğrenci ikamet izni. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 433-479.
- İdari Yargılama Usulü Kanunu, 2577 (1982). İYUK. RG: 20.01.1982-17580.
- Kale Yazılım. (2019). *GöçNet projesi*. Projeleri. Erişim tarihi: 19 Şubat 2025 <https://kaleyazilim.com.tr/projelerimiz>
- Koca, S. Ç. (2016). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu uyarınca yabancıların Türkiye’de ikameti ve uzun dönem ikamet iznine ilişkin değerlendirmeler. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 43-88.
- Mercan, O. (2020). *İdari işlemin sona ermesi* [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mülga Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 5683 (1950). RG: 24.07.1950-7564.
- Nüfus Hizmetleri Kanunu, 5490 (2006). RG: 29.04.2006-26153.
- Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. (2019, Nisan 30). *Yabancı kişilerin doğum, evlenme ve ölüm olaylarının bildirimi talimatı*. Erişim tarihi: 14 Mart 2025 <https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/talimat/nufusislemleri/30042019-YabanciKisilerinDogumEvlenmeolumBildirimi.pdf>
- Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. Ölüm olayları talimatı (2020, Mart 18). Erişim tarihi: 14 Mart 2025 https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/talimat/nufusislemleri/18032020_OlumOlaylari_202003.pdf
- Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. (2022, Ağustos 23). *Mahkeme kararı olmaksızın ad ve soyadı değişikliği uygulamasına ilişkin kamuoyu duyurusu*. Erişim tarihi: 19 Mart 2025 <https://www.nvi.gov.tr/mahkeme-karari-olmaksizin-ad-ve-soyadi-degisikligi-uygulamasina-iliskin-kamuoyu-duyurusu>
- Odyakmaz, Z., Kaymak, Ü., ve Ercan, İ. (2011). *Anayasa hukuku-idare hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Özgür, Ç. (2021). Muvazaalı evlenmelerin Türk vatandaşlık ve yabancılar hukuku açısından değerlendirilmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1 (42), 307-340.
- Özkan, I. (2013). *Göç, iltica ve sığınma hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk, N. (2021). Mavi kart hamillerinin Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanacağına ilişkin düzenlemeye eleştirel bir bakış. *Public and Private International Law Bulletin*, 41 (2), 955-978.
- Öztürk, N., Kuşçu, D., ve Tufan, U. (2021). Yabancıların Türkiye’de ikamet ve seyahatine ilişkin uygulamada karşılaşılan bazı sorunlar. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 703-719.
-

- Soylu, A. (2017a). *e-İkamet ile yapılan ikamet izni başvurusunun kullanıcı gözüyle incelenmesi* [Dönem projesi]. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Soylu, A. (2017b). *Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu kapsamında ikamet izinleri* [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.
- Soylu, A. (2025a). Türkiye’de ikamet izni harçları: Hukuki çerçeve, uygulama esasları ve sona erme hallerinde iade. *Journal of Migration and Political Studies*, 3 (2), 145-169.
- Soylu, A. (2025b). Uzun dönem ikamet izni sahibinin çalışma hakkı: Süresiz çalışma izni şartının hukukî gerekliliği üzerine bir değerlendirme. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 5 (2), 243-273.
- Soylu, T. (2017). *Kamu yönetiminde çağrı merkezlerinin rolü: Göç yönetiminde Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER 157) örneği* [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.
- Türk Medeni Kanunu, 4721 (2001). TMK. RG: 08.12.2001-24607.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2709 (1982). Anayasa. RG: 09.11.1982-17863 (Mükerrer).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). *1.1.4. Göç kayıt sistemi (GöçNet)*. Resmi İstatistik Portalı. Erişim tarihi: 03 Mart 2025 <https://www.resmiistatistik.gov.tr/subject>
- Türkiye’de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik (2006). RG: 20.10.2006-26325.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 6458 (2013). YUKK. RG: 11.04.2013-28615.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2016). YUKKUY. RG: 17.03.2016-29656.
- Yılmaz, E. (1996). *Hukuk sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Zabunoğlu, Y. K. (2012). *İdare hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
-